

การเปิดศักราชความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่น (พ.ศ.2491-2517)

สงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงด้วยความพ่ายแพ้ของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นประกาศยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างไม่มีเงื่อนไขในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2488 หลังจากนั้นฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศผู้นำได้ยึดครองญี่ปุ่นในนามของกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร (Supreme Command for the Allied Power = SCAP) มีหน่วยปฏิบัติการอยู่ที่โตเกียวภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลคัลลาส แมคอาเธอร์ กองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรได้เข้าควบคุมกิจการทุกด้านของญี่ปุ่น การติดต่อกับต่างประเทศนั้น ญี่ปุ่นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรที่ยึดครองญี่ปุ่นอยู่ ระยะแรกของการยึดครองรัฐบาลญี่ปุ่นต้องปิดที่ทำการสถานทูตและตัวแทนทางการทูตในประเทศต่าง ๆ ลง รวมทั้งสถานทูตและสถานกงสุลของญี่ปุ่นในไทยด้วย จึงเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองต้องยุติลง

การเปิดความสัมพันธ์ด้านการค้า พ.ศ. 2491

การติดต่อระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งในพ.ศ.2491 ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ประเทศทั้งสองต้องการที่จะติดต่อกับขายกัน ทางฝ่ายไทยบริษัทเอกชนที่เคยทำการค้ากับญี่ปุ่นมาก่อนสงครามต้องการที่จะค้าขายกับญี่ปุ่นต่อไป และภาครัฐบาลเองก็มีความต้องการที่จะซื้อสินค้าจำเป็นหลายอย่างจากญี่ปุ่นเช่นกัน อาทิ เครื่องจักร รถไฟ เหล็กก่อสร้าง เครื่องจักรอุตสาหกรรม เป็นต้น ประกอบกับกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรสนับสนุนให้ไทยกลับมาค้าขายกับญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อเร่งฟื้นฟูสถานะทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นโดยเร็ว สินค้าสำคัญของไทยที่ส่งไปขายยังญี่ปุ่นก็คือ ข้าว และผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ

บริษัทสุวรรณ จำกัด เป็นตัวอย่างบริษัทเอกชนไทยที่ต้องการติดต่อกับญี่ปุ่น ดังหนังสือที่บริษัทมีถึงนายกรัฐมนตรี ดังต่อไปนี้

Bangkok 22 เมษายน 2491

เรื่อง การเปิดการค้ากับประเทศยี่ปุ่น
 จาก ผู้จัดการบริษัทสุวรรณ จำกัด
 ถึง นายกรัฐมนตรี

ด้วยบริษัทได้เคยติดต่อทำการค้ากับยี่ปุ่นมาแต่ก่อนสมัยสงครามและภายหลังที่สงครามสงบลงแล้ว ทางทหารสัมพันธมิตรในยี่ปุ่นก็ได้อนุญาตให้ยี่ปุ่นทำการค้ากับต่างประเทศได้ ตั้งแต่วันที่ 17 สิงหาคม 2490 เป็นต้นมา ในบัดนี้เป็นเวลาเกือบหนึ่งปีแล้ว ในระหว่างนี้บริษัทก็ได้รับการติดต่อจากพ่อค้าในประเทศยี่ปุ่นอยู่เป็นจำนวนมาก แต่บริษัทมิสามารถดำเนินการในเรื่องนี้แต่อย่างไรได้ เพราะได้ทราบว่าในการติดต่อซื้อขายกับยี่ปุ่นนั้น จำเป็นต้องจัดส่งผู้แทนเข้าไปในประเทศยี่ปุ่นซึ่งขณะนี้พ่อค้าก็ยังไม่อาจเดินทางเข้าไปได้ตามความประสงค์ แต่ก็ได้ทราบว่ารัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ติดต่อเรื่องการอนุญาตให้พ่อค้าไทยเดินทางเข้าไปในประเทศยี่ปุ่นมายังรัฐบาลไทย (กระทรวงการต่างประเทศ) และกระทรวงการต่างประเทศได้ส่งเรื่องนี้ไปให้กระทรวงพาณิชย์พิจารณา เป็นเวลาเกือบ 1 ปีแล้ว แต่ก็ไม่ปรากฏว่ากระทรวงพาณิชย์ได้ดำเนินการในเรื่องนี้ให้ลุล่วงไปแต่อย่างใด พ่อค้าไทยจำนวนมากที่รอคอยผลของการพิจารณาจากกระทรวงพาณิชย์อยู่อย่างร้อนใจ เพราะเป็นเรื่องที่จะต้องฉวยโอกาสในเชิงการค้าแข่งขันกับประเทศอื่น และขณะนี้ยี่ปุ่นกำลังต้องการสินค้าวัตถุดิบต่าง ๆ จากประเทศไทยอยู่เป็นจำนวนมาก

บริษัทใคร่ขอเรียนว่า ตามปกติยี่ปุ่นได้สั่งซื้อสินค้าวัตถุดิบจากประเทศไทยปีหนึ่ง ๆ จำนวนไม่น้อย และยี่ปุ่นก็มีสินค้าสำคัญ ๆ ส่งเข้ามาแลกเปลี่ยนกับไทยเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกันความจริงเมื่อทางการทหารสัมพันธมิตร อนุญาตให้ยี่ปุ่นติดต่อทำการค้ากับต่างประเทศได้แล้ว รัฐบาลควรจะรีบฉวยโอกาสทำเสียทันทีเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นส่วนรวม แต่บริษัทรู้สึกเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่ทางกระทรวงพาณิชย์ มิได้ดำเนินการในเรื่องนี้ แต่อย่างใด หากได้จัดทำเรื่องนี้เสียแต่ในชั้นแรกแล้ว บริษัทเชื่อมั่นว่า เราจะได้สินค้านานาชนิด ๆ จากยี่ปุ่นเข้ามามันเทาคความขาดแคลนอีกเป็นจำนวนมาก และในทำนองเดียวกันเราก็

จะมีทางระบายสินค้าของเราไปสู่ตลาดญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น

ฉะนั้น เพื่อผลประโยชน์แก่การเศรษฐกิจของประเทศ
 เศรษฐกิจจึงใคร่ขอความกรุณาท่านนายกรัฐมนตรี ได้โปรดพิจารณาเรื่อง
 นี้ตามสมควรโดยด่วนด้วย จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายบุญเลิศ เกษมสุวรรณ)¹

ทางฝ่ายรัฐบาลไทยนั้นก็ได้รับการเชิญชวนจากทางกองบัญชาการทหารสูงสุด
 ฝ่ายสัมพันธมิตรให้ส่งคณะผู้แทนการค้าเดินทางไปเจรจาการค้ากับญี่ปุ่น ซึ่งตรงกับความต้องการ
 ของรัฐบาลที่จะซื้อสินค้าที่จำเป็นในการฟื้นฟูบ้านเมืองหลังสงครามจากญี่ปุ่น ซึ่ง
 จะเห็นได้จากเอกสารกระทรวงพาณิชย์ ดังต่อไปนี้

ที่ 2849/2491

กระทรวงพาณิชย์

23 กรกฎาคม 2491

เรื่อง การส่งคณะผู้แทนการค้าไปประเทศญี่ปุ่น

จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์

ถึง รัฐมนตรีสั่งราชการแทนนายกรัฐมนตรี

ตามหนังสือสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ซ.1941/2491 ลง
 วันที่ 22 เดือนนี้ว่ากระทรวงการต่างประเทศได้แจ้งมายังกระทรวงพาณิชย์
 ทางสหรัฐอเมริกาที่มีความยินดีที่จะให้ผู้แทนการค้าของประเทศไทยเข้าไปติดต่อ
 ทำการค้ากับประเทศญี่ปุ่นได้ และแสดงอหยาสัยไมตรีเชื้อเชิญให้รัฐบาลไทย
 จัดส่งคณะผู้แทนการค้าไปประเทศญี่ปุ่นมาเป็นทางการอีกด้วย จึงเป็นการ
 เหมาะสมที่เราควรจะส่งคณะผู้แทนการค้าไปติดต่อกับญี่ปุ่น เพื่อจะได้ไปดู
 ว่าเมื่อญี่ปุ่นฟื้นตัวทางเศรษฐกิจขึ้นแล้ว ในเวลานี้มีอะไรที่ควรจะเริ่มติดต่อ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร.0201.6/19 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี
 กระทรวงเศรษฐกิจ เรื่ององค์กรบริษัทไทยขอทำการติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่น (27 เมษายน
 2491-17 พฤษภาคม 2492).

กันได้ในทางค้าขายกับประเทศไทย เฉพาะอย่างยิ่งขณะนี้ได้ทราบว่าญี่ปุ่น ได้จัดทำรถจักรและอุปกรณ์การรถไฟเป็นสินค้าขึ้นได้แล้ว ซึ่งประเทศไทย เราก็มีความต้องการอยู่มาก จึงควรส่งคนไปดู และนอกจากเรื่องรถไฟแล้ว ก็จะได้ดูสินค้าและการค้าอื่น ๆ ด้วย ซึ่งอาจซื้อขายแลกเปลี่ยนกันได้ระหว่าง พ่อค้าของเขากับของเรา และถ้าราชการต้องการสิ่งใด ก็จะได้ช่วยโอกาส เจริญจัดซื้อมาได้ขณะเดียวกัน

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง
(นายกอ มโหสวรรค์ สมบัติศิริ)²

ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงได้ตกลงส่งคณะผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ จำนวน 13 คน เดินทางไปเจรจาการค้าที่ประเทศญี่ปุ่น ได้แก่

1. หลวงฉวิล เศรษฐพิชัยการ รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมการค้าต่างประเทศ เป็นหัวหน้าคณะ
2. นายสุพจน์ อิงคนินันท์ ข้าราชการชั้นโท สังกัดกรมการค้าต่างประเทศ
3. หลวงวิฑูรวิรัชกล วิศวกรใหญ่ฝ่ายการช่างกล สังกัดกรมรถไฟ
4. หลวงวิเทศยนตรกิจ วิศวกรใหญ่ฝ่ายการช่างโยธา สังกัดกรมรถไฟ
5. นายประเสริฐ สิทธิชัย ข้าราชการสังกัดกรมโรงงานอุตสาหกรรม
6. นายฉวิล วงศ์ทองมาก หัวหน้าแผนกสหกรณ์นิคมเกลือ
7. นายอมร เสวตนันท์ สังกัดกรมสวัสดิการทหารบก

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร.0201.6.1/8 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงเศรษฐกิจ เรื่องการเปิดการค้ากับประเทศญี่ปุ่น (หลังสงคราม) และส่งผู้แทนการค้าไปญี่ปุ่น (16 มิถุนายน 2491-21 กรกฎาคม 2496) ปีที่ 1 ในจำนวน 3 ปี.

8. นายจุลินทร์ ลำชา รองประธานกรรมการหอการค้ากรุงเทพฯ
9. นายเล็ก โกเมส กรรมการหอการค้ากรุงเทพฯ
10. นายจรูญ ศรีบุญเรือง กรรมการหอการค้ากรุงเทพฯ
11. นายโอสถ โกสิน สมาชิกหอการค้ากรุงเทพฯ
12. นายอารี สันชนะพันธ์ ทำหน้าที่เลขานุการคณะผู้แทนหอการค้า
กรุงเทพฯ
13. นางสาวกอบลาภ สมบัติศิริ ทำหน้าที่ล่ามภาษาญี่ปุ่น³

ภารกิจที่คณะผู้แทนการค้าชุดนี้ต้องดำเนินการคือ

1. หาทางเจรจากับกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร ให้ประเทศไทยมีส่วนในการชำระเงินค่าสินค้าให้แก่ฝ่ายญี่ปุ่นเป็นเงินบอนด์สเตอร์ลิง หากไม่ได้ทั้งหมดอย่างน้อยก็ควรให้ได้ร้อยละ 50
2. เจรจาสินค้าบางอย่างจากญี่ปุ่นที่เป็นที่ขาดแคลนในประเทศไทย ซึ่งจำเป็นต้องใช้ในการบูรณะประเทศ เช่น สังกะสี เหล็กเส้น เครื่องไฟฟ้า กระจก ทราย ผ้า เครื่องจักรกลบางอย่าง พร้อมกันนั้นก็เจรจาสินค้าหรือเครื่องอุปโภคบริโภคของกระทรวงคมนาคมและสิ่งของอื่น ๆ ซึ่งหน่วยราชการต่าง ๆ แสดงความจำนงมาคือ กระทรวงเกษตรราธิการและกระทรวงอุตสาหกรรม ในขณะเดียวกันก็หาทางที่จะส่งขายสินค้าของไทยบางอย่างให้แก่ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นสินค้าเคยส่งออกนอกประเทศอยู่แล้วตามปกติ
3. ทำความตกลงในรายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติในการที่จะเปิดการค้าเป็นทางการระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เพื่อให้พ่อค้าของประเทศทั้งสองได้ดำเนินการติดต่อซื้อขายกันได้โดยตรง ในหลักการจะได้พยายามหาทางที่จะจัดความสะดวกให้แก่พ่อค้าไทยให้มากที่สุด
4. สังเกตการค้าเกี่ยวกับสภาวะการค้าและอุตสาหกรรมโดยทั่ว ๆ ไป ในประเทศญี่ปุ่นเพื่อเป็นแนวทางพิจารณาส่งเสริมสินค้าออกของประเทศไทยในด้านตลาด

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร.0201.6.1/8

ญี่ปุ่น และการส่งสินค้าเข้าจากญี่ปุ่น⁴

จะเห็นได้ว่าทางฝ่ายไทยทั้งภาครัฐบาลและเอกชนต่างมีความต้องการที่จะค้าขายกับฝ่ายญี่ปุ่น โดยเฉพาะทางรัฐบาลไทยมีความต้องการที่จะระบายสินค้าข้าวที่มีอยู่เป็นจำนวนมากขณะนั้นออกไปให้ได้มากที่สุด⁵ รวมทั้งต้องการที่จะซื้อสินค้าจากญี่ปุ่น เช่น สินค้าผ้า เครื่องจักรที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม เครื่องจักรรถไฟ เป็นต้น ซึ่งขณะนั้นญี่ปุ่นสามารถกลับมาผลิตและส่งไปขายยังต่างประเทศ เช่น จีน ได้บ้างแล้ว ประกอบกับสินค้าของญี่ปุ่นมีราคาถูกกว่าประเทศอื่นและการขนส่งสะดวกกว่าเพราะเป็นประเทศใกล้เคียง⁶ ฝ่ายญี่ปุ่นก็มีความต้องการสินค้าจากไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าว เพราะญี่ปุ่นในช่วงนั้นอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถผลิตข้าวได้เพียงพอจึงต้องสั่งซื้อข้าวจากไทย รวมทั้งผลิตผลทางการเกษตรอื่น ๆ ด้วย

คณะผู้แทนการค้าของไทยได้เดินทางไปเจรจาทางการค้ากับเจ้าหน้าที่ของกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร ในวันที่ 16 สิงหาคม 2491 ผลของการประชุมได้พิจารณาร่างข้อตกลงชั้น 2 ฉบับคือ ข้อตกลงเกี่ยวกับการเงินและข้อตกลงเกี่ยวกับการค้า⁷ ข้อตกลงเกี่ยวกับการเงินนั้น มีหลักสำคัญว่าทั้งสองประเทศจะดำเนินการค้ากันโดยการเปิดบัญชีเงินเชื่อไว้ แต่ละฝ่ายจะซื้อสินค้าจากกันได้โดยมิต้องจ่ายเงินทันที การจ่ายเงินจะกระทำกันทุกๆ ระยะ 6 เดือน โดยการคิดบัญชีหักลบหนี้กัน เมื่อปรากฏว่าฝ่ายใดเป็นลูกหนี้ฝ่ายนั้นก็จ่ายเงินให้แก่เจ้าหน้าที่ภายใน 90 วันหลังจากวันครบระยะ 6 เดือน ทั้งนี้โดยมีธนาคารกลางของแต่ละฝ่ายทำหน้าที่เป็นผู้รับเงินและจ่ายเงินให้แก่พ่อค้าที่ต้องการซื้อหรือขายสินค้า เงินที่รับหรือจ่ายนั้นใช้เงินตราของแต่ละประเทศโดยคำนวณราคาสินค้าในอัตราเงินเหรียญอเมริกัน ส่วนข้อตกลงเกี่ยวกับการค้านั้นเป็นการตกลงในแผนการค้า (Trade Plan) ซึ่งระบุไว้ว่าประเทศไทยมีสินค้าอะไร ในปริมาณและราคาเท่าใดที่จะขายให้ตามความต้องการของญี่ปุ่นบ้าง และญี่ปุ่นมีสินค้าชนิดไหน ปริมาณและราคาเท่าใดที่จะขายให้ตามความต้องการของประเทศไทยบ้าง แผนการนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ไม่เป็นการผูกมัดฝ่ายใด แต่เป็นที่เข้าใจกันว่าแต่ละฝ่ายจะพยายามอย่างที่สุดที่จะส่งเสริมให้การค้าได้ดำเนินไป

⁴ กองจดหมายเหตแห่งชาติ. (2) สร.0201.6.1/8.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁷ เรื่องเดียวกัน.

ตามรูปของแผนการนั้น แผนการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในช่วงแรกนี้กำหนดให้ใช้ในช่วงตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2491 ถึง 30 มิถุนายน 2492⁸

สินค้าตามแผนการค้าดังกล่าวที่สำคัญ มีตามลำดับดังนี้⁹

สินค้าออก	สินค้าเข้า
1. ข้าว	1. รถไฟและอุปกรณ์
2. เกลือ	2. ผ้าขาว ผ้าดิบ ผ้าสี
3. น้ำมันมะพร้าว	3. เหล็กก่อสร้าง
4. ดีบุก	4. เครื่องจักรอุตสาหกรรม
5. กากมะพร้าว	5. สินค้าลุมินีเยียม
6. ถั่วเหลือง	6. ผ้าห่ม ด้ายดิบ
ฯลฯ	ฯลฯ

หลังจากดำเนินการค้าต่อกันมาจนสิ้นสุดข้อตกลงทางการค้าในปลาย พ.ศ. 2492 คณะผู้แทนกองบัญชาทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรก็ได้เดินทางมากรุงเทพฯ เพื่อเจรจาต่ออายุข้อตกลงการค้าระหว่างไทยและญี่ปุ่น โดยเริ่มเจรจาในวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492 ทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในข้อตกลง 2 ฉบับแล้วแลกเปลี่ยนกัน กำหนดเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2493 เป็นต้นไป¹⁰ สำหรับรายละเอียดของการตกลงมีลักษณะคล้ายกับในครั้งแรกที่ฝ่ายไทยเดินทางไปเจรจาที่ญี่ปุ่น รวมทั้งแผนการค้าที่ไทยและญี่ปุ่นจะซื้อขายกันด้วย สำหรับสินค้าหลักที่ไทยขายให้กับญี่ปุ่นก็ยังคงเป็นข้าวและสินค้าเกษตรกรรมอื่น ๆ

⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร.0201.6.1/8.

⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร.0201.6.1/8 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงเศรษฐกิจ เรื่องการเปิดการค้ากับประเทศญี่ปุ่น (หลังสงคราม) และส่งผู้แทนการค้าไปญี่ปุ่น ปีที่ 2 ในจำนวน 3 ปี

เครื่องจักรที่ญี่ปุ่นขายให้ฝ่ายไทย ต่อมาใน พ.ศ.2493 ทางกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรได้พิจารณาเห็นว่า เพื่อเป็นการส่งเสริมการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศต่าง ๆ และเพื่อความสะดวกในการแก้ปัญหาว่าด้วยสัญญาและสินทรัพย์ จึงน่าจะให้มีการจัดตั้งองค์กรตัวแทนของญี่ปุ่นขึ้นในประเทศต่างๆ กองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรจึงได้ทำการติดต่อไปยังรัฐบาลประเทศต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางการค้ากับญี่ปุ่น หรือที่มีคนญี่ปุ่นพำนักอยู่ในประเทศนั้นเป็นจำนวนมากและอนุญาตให้ทางรัฐบาลญี่ปุ่นจัดตั้งองค์กรตัวแทนของญี่ปุ่นขึ้นในประเทศนั้นๆ ได้ รวมทั้งได้ติดต่อมายังรัฐบาลไทยด้วย¹¹ เมื่อทางรัฐบาลไทยได้พิจารณาแล้วว่า การจัดตั้งองค์กรตัวแทนของญี่ปุ่นในไทยมิได้เข้ามายุ่งเกี่ยวในเรื่องอื่น ๆ อีก นอกจากเรื่องการค้าเท่านั้น รัฐบาลไทยจึงอนุญาตให้มีการจัดตั้งองค์กรตัวแทนการค้าญี่ปุ่นขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2494¹²

การค้าขายระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ภายใต้ข้อตกลงทางการค้าพ.ศ.2493 ทำให้มูลค่าการค้าขยายตัวเพิ่มขึ้นตามลำดับ แต่ส่วนใหญ่แล้วพบว่าไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบดุลการค้าต่อญี่ปุ่นมากกว่า ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.37.2/21 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงเศรษฐกิจ เรื่องเบ็ดเตล็ดประเทศต่าง ๆ, ญี่ปุ่น.

¹² เรื่องเดียวกัน.

ตารางที่ 1
การค้าระหว่างไทยและญี่ปุ่น พ.ศ. 2493-2498

พ.ศ.	สินค้าออก	สินค้าเข้า	ดุลการค้า
2493	39,389	38,929	+ 460
2494	43,331	44,372	-1,041
2495	34,861	41,716	-6,855
2496	62,581	53,663	+8,918
2497	66,301	68,055	-1,754
2498	61,024	66,322	-5,298

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

ข้อตกลงทางการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นนี้ใช้เรื่อยมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2498 ก็ได้มีการทำข้อตกลงฉบับใหม่ขึ้นมาในพ.ศ. 2499 โดยกำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการชำระหนี้ระหว่างกัน ซึ่งระบุใหม่ว่าให้ชำระด้วยเงินปอนด์สเตอร์ลิงหรือดอลลาร์อเมริกันหรือเงินตราสกุลอื่นตามที่รัฐบาลของประเทศทั้งสองจะตกลงกัน¹³ ข้อตกลงนี้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2499 ถึงวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2500 และใน พ.ศ. 2501 ได้มีการทำข้อตกลงการค้าฉบับใหม่ ซึ่งมีสาระสำคัญเหมือนกับสัญญาการค้าที่ทำในพ.ศ. 2499 ตามข้อตกลงนี้หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่บอกเลิกสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้า 3 เดือนก่อนสิ้นปีก็ให้ถือว่าข้อตกลงนี้ต่ออายุไปอีกทุกๆ ปีโดยอัตโนมัติ¹⁴ ซึ่งหลังจากการยกเลิกบัญชีเงิน

¹³ทวี ธีระวงศ์เสรี. สัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 198.

¹⁴สมพร เทพสิทธิ. "การค้าระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น", ใน เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจและการค้า (กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2505), หน้า 120.

เชื้อแล้ว การค้าระหว่างไทยและญี่ปุ่นได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น และตั้งแต่ พ.ศ.2499 เป็นต้นมา ประเทศไทยก็ได้ตกเป็นฝ่ายขาดดุลการค้าแก่ประเทศญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยมูลค่าของสินค้าที่ญี่ปุ่นส่งมาจำหน่ายในประเทศไทยมีสูงกว่ามูลค่าของสินค้าที่ซื้อไทยส่งไปจำหน่ายญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก เพราะสินค้าที่ไทยส่งไปขายญี่ปุ่นนั้นแม้จะมีปริมาณมากก็จริง แต่ก็ยังเป็นสินค้าประเภทเกษตรกรรมมูลค่าสินค้าจึงไม่สูงนักเมื่อเทียบกับสินค้าประเภทเครื่องจักรที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมที่ญี่ปุ่นส่งมาขายไทยซึ่งมีมูลค่าสูงกว่า ดังนั้นปัญหาการขาดดุลการค้าจึงตามมา

จะเห็นได้ว่าประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นกลับมาเปิดความสัมพันธ์ทางการค้ากันอีกครั้งหนึ่งหลังจากหยุดชะงักไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองนั้น เพราะสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ให้การสนับสนุนที่สำคัญ ซึ่งญี่ปุ่นไม่ได้เปิดความสัมพันธ์ทางการค้าเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงประเทศในภูมิภาคอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะสหรัฐอเมริกาต้องการจะฟื้นฟูฐานะทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นให้พ้นจากสภาพย่อยยับจากการพ่ายแพ้สงคราม และเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง โลกได้แบ่งออกเป็นสองค่ายอย่างชัดเจนคือ ค่ายโลกเสรีและค่ายคอมมิวนิสต์ ค่ายโลกทั้งสองมีการเผชิญหน้ากันในรูปของสงครามเย็น ชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ในจีน สงครามเกาหลีและการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง ทำให้สหรัฐอเมริกาตระหนักดีว่าตนเองจำเป็นต้องส่งเสริมให้ญี่ปุ่นฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อให้ญี่ปุ่นเป็นปรากรที่สำคัญของฝ่ายโลกเสรีในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชีย

นอกจากนั้นสหรัฐอเมริกาตระหนักดีว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นแหล่งอาหารและวัตถุดิบที่เป็นที่ต้องการของญี่ปุ่นเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งการเป็นตลาดสินค้าของญี่ปุ่น แทนที่ประเทศจีนและแมนจูเรียในยุคก่อนสงคราม¹⁵ สหรัฐอเมริกาจึงผลักดันให้ญี่ปุ่นมี

¹⁵ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน William S.Borden, The Pacific Alliance : United States Foreign Economic Policy and Japanese Trade Recovery, 1947-1955. (Madison : The University of Wisconsin Press, 1984), Chapter 3 อ้างถึงใน ไชยวัฒน์ คำชู, "ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น: อดีต ปัจจุบัน อนาคต", ใน ญี่ปุ่นศึกษา. ไชยวัฒน์ คำชู, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : เอกสารประกอบการอบรมทางวิชาการเรื่องความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่น ครั้งที่ 5, 2533), หน้า 14/19.

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดกับภูมิภาคนี้ ทั้งนี้เพราะความมั่นคงของญี่ปุ่นมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อสหรัฐอเมริกาในภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก ในฐานะที่ญี่ปุ่นจะเป็นตัวแทนของค่ายโลกเสรีในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้¹⁶

การที่ญี่ปุ่นฟื้นตัวอย่างรวดเร็วหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นเพราะสหรัฐอเมริกาได้วางนโยบายฟื้นฟูประเทศญี่ปุ่น ดังที่ ลิซิต ซีรเวคิน ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ว่า "ถ้าแทนที่ญี่ปุ่นจะถูกยึดครองโดยสหรัฐอเมริกา แต่ถูกยึดครองโดยสหภาพโซเวียต ผลที่ตามมาจะเป็นอย่างไรก็คงจะไม่มีใครตอบได้เด่นชัดแน่นอน แต่ที่ทราบแน่ ๆ คือ การพัฒนาของญี่ปุ่นคงจะออกไปในรูปคอมมิวนิสต์ แต่จะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่ากับสภาพปัจจุบันหรือไม่ หรือจะสามารถทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่น สอดคล้องกับระบบคอมมิวนิสต์หรือไม่ ยังคงเป็นคำถาม"¹⁷ เพราะจะเห็นได้ว่าการที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาวางแนวทางปฏิรูปญี่ปุ่น ได้มีส่วนช่วยให้ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่มีความเจริญในทางด้านต่างๆ เช่น ทางการเมือง อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น เป็นที่ตระหนักกันดีว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สองญี่ปุ่นสามารถฟื้นฟูประเทศจนมาอยู่ในระดับแถวหน้าได้อย่างคาดไม่ถึง ญี่ปุ่นสามารถพลิกฟื้นตัวเองขึ้นมามีบทบาทในประชาคมโลกอีกครั้งหนึ่ง จนกลายเป็นประเทศที่มีศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างสูง ในปัจจุบันนี้หลายประเทศในโลกเสียเปรียบดุลการค้าให้แก่ญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากแม้แต่สหรัฐอเมริกาผู้ซึ่งวางพื้นฐานทางเศรษฐกิจให้แก่ญี่ปุ่นก็ยิ่งเสียเปรียบดุลการค้าให้แก่ญี่ปุ่นด้วย

¹⁶Sueo Sudo, "Nanshin, Superdomino and Fukuda Doctrine Stages in Japan-Southeast Asian Relations", paper prepared for presentation at 1986 annual meeting of the Association of Asian Studies, Chicago, March 21-23, 1986, p.2 อ้างถึงใน ไชยวัฒน์ คำชู, เรื่องเดียวกัน, หน้า 14/45.

¹⁷ลิซิต ซีรเวคิน, "การพัฒนาในสมัยเมจิและการฟื้นฟูหลังสงครามโลกครั้งที่สองของญี่ปุ่น" ใน ญี่ปุ่นศึกษา, ไชยวัฒน์ คำชู, บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: เอกสารประกอบการอบรมทางวิชาการเรื่องความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นครั้งที่ 3, 2530), หน้า 29.

โดยสรุปความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง กล่าวได้ว่าเป็นไปทางด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้นมุ่งพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ การฟื้นฟูเศรษฐกิจเป็นจุดมุ่งหมายพื้นฐานหลักของประเทศ ญี่ปุ่นมุ่งทุ่มเทพลังแทบทั้งหมดให้กับการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ ทั้งนี้เพราะตามมาตรา 9 ของรัฐธรรมนูญที่สหรัฐอเมริกามีส่วนในการร่างนั้นได้ระบุว่าญี่ปุ่นจะต้องไม่คงไว้ซึ่งกองกำลังทหารทั้งภาคพื้นดิน น้ำ อากาศ รวมทั้งศักยภาพอื่นๆ ในการทำสงครามและสละสิทธิ์ที่จะทำสงครามใดๆ¹⁸ และหลีกเลี่ยงการเข้าไปมีส่วนพัวพันในปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ ด้วยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณทางทหารเพราะอยู่ภายใต้การคุ้มครองของสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นจึงสามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศได้อย่างรวดเร็ว การลงทุนทางด้านการค้าและพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมทั้งอุตสาหกรรมหนักและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ประกอบกับประเทศไทยในช่วงเดียวกันนี้ มีนโยบายส่งเสริมให้มีการค้ากับต่างประเทศและส่งเสริมให้ต่างประเทศเข้ามาลงทุนในไทย ซึ่งนโยบายเหล่านี้ล้วนแต่เปิดโอกาสให้ชาวญี่ปุ่นได้เข้ามามีส่วนในเศรษฐกิจของไทย ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา จึงเป็นเรื่องเศรษฐกิจการค้าเป็นประการสำคัญ

การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

หลังจากญี่ปุ่นยอมแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สองในปีพ.ศ. 2488 ภาวะเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้ทรุดโทรมลงอย่างมาก ญี่ปุ่นในฐานะประเทศผู้แพ้สงครามได้ถูกยึดครองโดยฝ่ายสัมพันธมิตรมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำในการยึดครอง โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของญี่ปุ่นได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนักจนอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ โรงงานหลายโรงที่เหลืออยู่เป็นโรงงานผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ ซึ่งถูกห้ามมิให้ผลิตอีกต่อไป สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้เกิดภาวะชะงักงันต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก ในระยะแรกของการยึดครองฝ่ายสัมพันธมิตรมีจุดประสงค์ที่จะทำให้ญี่ปุ่นเป็นชาติที่สงบและมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่เนื่องจากการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ สหรัฐอเมริกา

¹⁸ไชยวัฒน์ คำชู และเขียน ชีระวิทย์. "ญี่ปุ่นในสังคมโลก" ใน ญี่ปุ่นศึกษา. ไชยวัฒน์ คำชู, บรรณาธิการ, หน้า 209.

จึงมุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเพื่อให้เป็นหน้าด่านที่สำคัญของโลกเสรี ประกอบกับมี บั๊จจัยภายในประเทศที่ช่วยส่งเสริมให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นฟื้นตัว เช่น พื้นฐานทางด้าน เศรษฐกิจของประเทศที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมอยู่แล้ว มีความพร้อมทางด้านบุคลากร ที่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงาน และการปฏิรูประบบถือครองที่ดินที่ทำให้เกษตรกร มีที่ดินเป็นของตนเองในการประกอบอาชีพ¹⁹ นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้รับความช่วยเหลือจาก สหรัฐอเมริกาในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ ประกอบกับสงครามเกาหลีที่เริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2493 มีผลทำให้สหรัฐอเมริกาสั่งสินค้าจำนวนมากจากญี่ปุ่น เพื่อใช้สอยและบริโภค สำหรับทหารของตนที่เข้าประจำการในเกาหลี ผลจากสงครามเกาหลีส่วนหนึ่งได้ช่วยฟื้น อุตสาหกรรมบางประเภทของญี่ปุ่น เช่น อุตสาหกรรมทอผ้า กระดาษ สินค้าบริโภค เป็นต้น ในขณะที่เดียวกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ ก็เริ่มฟื้นตัวตามมาด้วยและมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เช่น อุตสาหกรรมเครื่องไฟฟ้า วิทยุ โทรทัศน์ เสน่ห์ จักรเย็บผ้า รถยนต์ พลาสติก เคมีภัณฑ์ และอุตสาหกรรมต่อเรือ²⁰ เป็นต้น บั๊จจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ค่าใช้จ่ายทางทหารที่ลดลงเป็นอย่างมากจากช่วงสงครามในพ.ศ. 2483 ญี่ปุ่นมีงบประมาณ ทางทหารถึง 63.8% ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด แต่ภายหลังสงครามในพ.ศ. 2503 รายจ่ายทางทหาร (กองกำลังป้องกันตนเอง) ลดลงเหลือเพียง 5.9% ของงบประมาณรายจ่าย ทั้งหมด²¹ เงินที่ไม่ต้องจ่ายเพื่อการทหารจึงเป็นงบประมาณสำคัญในการลงทุนเพื่อส่งเสริม เศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว

¹⁹ สอาด หงษ์ยนต์, "เงินเฟื่องเมืองญี่ปุ่น", ใน ข่าวพาณิชย์ฉบับพิเศษปี 2500 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์, 2500), หน้า 117.

²⁰ พรรณี อิศรางกูร ณ อยุธยา, "บทบาทของญี่ปุ่นในเศรษฐกิจไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2512), หน้า 4.

²¹ สอาด หงษ์ยนต์, "เงินเฟื่องเมืองญี่ปุ่น", หน้า 118.

ด้วยความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม เศรษฐกิจญี่ปุ่นจึงได้เจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมใน พ.ศ. 2505 ได้เพิ่มเป็น 2.7 เท่าของที่ผลิตได้ใน พ.ศ. 2498 ในระยะเวลาดังกล่าวผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องจักรได้เพิ่มขึ้น 5.1 เท่า และผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องไฟฟ้าได้เพิ่มขึ้น 9 เท่า²² ญี่ปุ่นสามารถส่งผลิตภัณฑ์ประเภทอุตสาหกรรมออกจำหน่ายแข่งขันยังตลาดต่างประเทศทั่วโลก เพราะสินค้าของญี่ปุ่นส่วนใหญ่มีราคาทัดเทียมหรือถูกกว่าสินค้าชนิดเดียวกันที่ผลิตในยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา เนื่องจากต้นทุนการผลิตต่ำ ประกอบกับรัฐบาลได้ดำเนินการขยายตลาดการค้าของตนอย่างเข้มแข็ง ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศผู้แพ้สงครามที่สามารถพลิกสถานการณ์ได้อย่างรวดเร็ว

เมื่อสงครามเกาหลีสิ้นสุดลงญี่ปุ่นต้องการตลาดสำหรับของตนที่กำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความกระตือรือร้นที่จะทำธุรกิจและเข้ามาลงทุนในประเทศภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีมากขึ้น แต่ก่อนที่ญี่ปุ่นจะสามารถดำเนินการความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคนี้ได้ตามปกติ ญี่ปุ่นมีพันธะต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามเพื่อชดเชยค่าเสียหายที่ญี่ปุ่นได้กระทำต่อประเทศเหล่านี้ตามข้อตกลงในสนธิสัญญาสันติภาพซานฟรานซิสโกที่ได้ลงนามกัน ณ กรุงซานฟรานซิสโกในเดือนกันยายน พ.ศ. 2494 ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นและกลุ่มนักธุรกิจญี่ปุ่นเห็นว่าการยินยอมจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามนั้นนอกจากจะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาความรู้สึกเกลียดชังของคนในภูมิภาคนี้ที่มีต่อญี่ปุ่นอันเป็นผลมาจากการเข้ามารุกรานและยึดครองของญี่ปุ่นแล้ว ยังจะเป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นได้ขยายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศเหล่านี้อีกทางหนึ่งด้วย

การจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม : จุดเริ่มต้นของการเปิดตลาดสินค้าออกของญี่ปุ่น

ตามสนธิสัญญาสันติภาพซานฟรานซิสโก มาตราที่ 14 ได้กำหนดเงื่อนไขให้ญี่ปุ่นต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม และถึงปฏิกรรมสงครามให้กับประเทศที่ได้รับความเสียหายจากการยึดครองของญี่ปุ่นในระหว่างสงคราม ในรูปของผลิตภัณฑ์ การบริการ ผู้เชี่ยวชาญ และช่างเทคนิคชาวญี่ปุ่นเพื่อการผลิต การฟื้นฟูประเทศ และอื่น ๆ ของประเทศในฝ่ายสัมพันธมิตรที่

²²สอาด หงษ์ยนต์, "เงินเฟื่องเมืองญี่ปุ่น", หน้า 125.

ได้รับความเสียหาย²³ โดยให้ญี่ปุ่นตกลงในรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนและระยะเวลาของการชดใช้กับผู้เสียหายเป็นรายประเทศไป ประเทศที่ได้รับการจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม หมายถึงประเทศที่ได้รับความเสียหายจากการยึดครองโดยตรงของญี่ปุ่นในระหว่างสงคราม เช่น ฟิลิปปินส์ ฯลฯ ส่วนประเทศที่ได้รับการจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม หมายถึงประเทศที่ไม่ได้รับการยึดครองโดยตรงจากญี่ปุ่น แต่ก็ได้รับความเสียหายจากสงครามนั้น เช่น ไทย ลาว กัมพูชา เป็นต้น แรกทีเดียวนั้น ญี่ปุ่นไม่ยอมจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามในรูปของผลิตภัณฑ์ โดยอ้างว่า จะเป็นภาระแก่ดุลการชำระเงินของตน แต่ประเทศผู้เสียหายต่างยื่นกรานที่จะให้ญี่ปุ่นชดใช้ค่าเสียหายในรูปของเครื่องจักร เครื่องมือ ในที่สุดญี่ปุ่นก็ยินยอม แต่มีข้อแม้ว่า การชดใช้ในรูปแบบนี้ จะต้องอยู่ในขอบเขตที่จะไม่กระทบกระเทือนดุลชำระเงินของตน และการชดใช้นี้ จะต้องผูกมัดกับสินค้าและบริการของญี่ปุ่นเท่านั้น²⁴ ซึ่งอาจทำให้เข้าใจว่าการจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามของญี่ปุ่นนั้น เป็นความช่วยเหลือหรือความร่วมมือของญี่ปุ่น แต่ความจริงแล้วเป็นพันธะกรณีของญี่ปุ่น ในฐานะประเทศผู้แพ้สงครามที่จะต้องชดใช้ แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าการจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามนี้เป็นแนวทางของความร่วมมือทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในยุคต่อ ๆ มา

ญี่ปุ่นได้เริ่มจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม ให้แก่พม่าเป็นประเทศแรก ภายหลังจากที่สามารถเจรจาตกลงกันได้ ใน พ.ศ. 2497 ตามมาด้วยฟิลิปปินส์ในปี พ.ศ. 2499 อินโดนีเซียใน พ.ศ. 2501 และเวียดนามใน พ.ศ. 2502 และได้จ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่ ลาว กัมพูชา ไทย สิงคโปร์ มาเลเซีย สาธารณรัฐเกาหลี และกลุ่มประเทศไมโครนีเซีย* พันธะในการจ่ายค่าปฏิกรรมดังกล่าวสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2520

²³Kokusai Kyoryoku Kenkyukai, Kokusai Kvorvork Handoduku 1983 (Tokyo : Gaimusho, 1983), p. 13. อ้างถึงใน ปรียารัตน์ โล่ห์วิสุทธิ์, "นโยบายความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นต่อไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 9.

²⁴Sukehiro Hasekawa, Japanese Foreign Aid : Policy and Practice (New York : Praeger, 1975), p. 38.

*กลุ่มประเทศเล็กๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก เป็นเกาะอยู่ทางตอนใต้ของญี่ปุ่น เช่น กวม

ใน พ.ศ.2497 ปีเดียวกับที่เริ่มจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้หนานั้น ญี่ปุ่นได้เข้าร่วมในโครงการโคลัมโบ (Columbo Plan) และได้เริ่มให้ความช่วยเหลือทางวิชาการในรูปของการรับผู้เข้ารับการฝึกอบรมและการส่งผู้เชี่ยวชาญไปยังประเทศต่างๆ ความจริงก่อนหน้านั้นญี่ปุ่นได้ดำเนินการให้ความร่วมมือทางวิชาการ เช่นนี้อยู่แล้วภายใต้โครงการของสหประชาชาติ ต่างกันตรงที่ว่าภายใต้โครงการสหประชาชาติญี่ปุ่นไม่ได้รับคิดขอบค่าใช้จ่ายทั้งหมดและไม่เป็นผู้กำหนดแผนการต่างๆ เอง

นอกจากญี่ปุ่นจะได้เข้าร่วมโครงการโคลัมโบเมื่อปี พ.ศ.2497 แล้ว ญี่ปุ่นยังได้พยายามยกฐานะของตนให้สูงขึ้น และให้เป็นที่ยอมรับจากนานาชาติมากขึ้น ตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ โดยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์กรระหว่างประเทศที่สำคัญ หลายแห่ง เป็นต้นว่า ในปี พ.ศ.2495 เข้าเป็นสมาชิกธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนา หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนามธนาคารโลก และเป็นสมาชิกกองทุนการเงินระหว่างประเทศในปีเดียวกัน ในพ.ศ.2498 เข้าร่วมในความตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าและภาษีศุลกากร (General Agreement on Trade and Tariff) ปีถัดมาได้รับการยอมรับเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ภายหลังจากที่ได้เป็นสมาชิกขององค์การชำนาญพิเศษหลายแห่งของสหประชาชาติ²⁵

จากการชดเชยค่าปฏิกรรมสงครามและกึ่งปฏิกรรมสงครามของญี่ปุ่น ให้แก่บรรดาประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และสาธารณรัฐเกาหลีนั้น นับว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจของประเทศ สิ่งที่สำคัญต่อการฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจก็คือ การเสาะแสวงหาแหล่งวัตถุดิบ และตลาดสินค้าแห่งใหม่แทนจีนและเกาหลี ที่ญี่ปุ่นต้องสูญเสียไปหลัง

²⁵สุภิญญา นิवासวิต. "ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าจากประเทศญี่ปุ่นต่อประเทศไทย ในช่วง ค.ศ.1954-1989 และแนวโน้มการเพิ่มความช่วยเหลือทางด้านวัฒนธรรมต่อประเทศไทย : กรณีศึกษา ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงศึกษ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์", (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการระหว่างประเทศและการทูตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 37.

สงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะในแถบประเทศที่ญี่ปุ่นต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามและ
 กึ่งปฏิกรรมสงครามให้ คือ แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประเทศเหล่านี้ล้วนแล้วแต่
 อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุทรัพยากรที่สำคัญต่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของญี่ปุ่น และ เหมาะที่จะ
 เป็นตลาดระบายสินค้าของญี่ปุ่นด้วย ดังนั้นผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรมจำนวนมากจึงได้
 หลั่งไหลไปสู่ประเทศในแถบนี้ภายใต้ข้อตกลงการจ่ายค่าปฏิกรรมและกึ่งปฏิกรรมสงคราม
 ในขณะเดียวกันก็เป็นการแนะนำสินค้าญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักในตลาดต่างประเทศสร้างความ
 ค้นเคยและความต้องการสินค้า โดยผ่านการส่งผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่นออกไปเผยแพร่ แนะนำ
 เทคโนโลยีและเครื่องจักรเครื่องมือ และการรับผู้รับการฝึกอบรมไปฝึกอบรมที่ญี่ปุ่น เป็น
 การเปิดตลาดสินค้าออกของตนในระยะยาว ดังนั้นจึงทำให้ผลผลิตของญี่ปุ่นได้ขยายกว้าง
 ออกไปและเป็นการเปิดทางให้กับการขยายตัวทางด้านการค้า และการลงทุนตามมาด้วย

นอกจากนั้นถ้าหากเราจะพิจารณาความเติบโตทางเศรษฐกิจจากรายได้ประชา
 ชาติแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่ารายได้ประชาชาติของญี่ปุ่นได้เพิ่มขึ้น จนถึงระดับก่อนสงครามแล้วสูง
 ขึ้นอย่างรวดเร็วนับแต่นั้นมา ดังข้อมูลจากตารางที่ 2 และ 3 ต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2

ดัชนีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัวของญี่ปุ่น

(1955:100)

	ปี	ดัชนี	
ก่อนสงคราม	1935	87.0	
	1936	88.6	
	1937	109.1	
	1938	118.8	
	1939	111.9	
	1940	103.7	
	หลังสงคราม	1947	54.5
		1950	68.8
		1951	75.9
		1952	82.9
1953		89.5	
1954		91.1	
1955		100.0	
1956		106.2	
1957		115.2	
1958		114.1	
	1959	133.7	
	1960	150.7	

ที่มา : Alan H.Gleason, "Economic Growth and Consumption in Japan" in The State and Economic Enterprise in Japan, ed William W.Lockwood (New Jersey: Princeton University, Press, 1965), p.434-436.

ตารางที่ 3
การจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามของญี่ปุ่นเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ

ปี	ค่าปฏิกรรมสงคราม (ล้านดอลลาร์)	GNP (ล้านดอลลาร์)	% ของค่าปฏิกรรมสงคราม ต่อ GNP
1956	20.0	21.5	0.093
1957	45.0	-	-
1958	45.0	72.7	0.138
1959	65.0	77.8	0.172
1960	67.78	47.8	0.142
1961	77.78	55.2	0.141
1962	76.39	60.2	0.127
1963	77.77	71.1	0.109
1964	72.77	82.4	0.088
1965	72.77	91.1	0.079
1966	89.57	106.7	0.084
1967	94.57	125.9	0.075
1968	94.57	148.2	0.064
1969	100.01	174.9	0.057
1970	87.39	203.4	0.043
1971	77.14	228.0	0.034
1972	71.70	310.3	0.023
1973	71.70	400.4	0.018

ตารางที่ 3 (ต่อ)

การจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามของญี่ปุ่นเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ

ปี	ค่าปฏิกรรมสงคราม (ล้านดอลลาร์)	GNP (ล้านดอลลาร์)	% ของค่าปฏิกรรมสงคราม ต่อ GNP
1974	71.70	n.a	n.a
1975	71.70	n.a	n.a
1976	41.70	n.a	n.a
1977	11.30	n.a	n.a

หมายเหตุ : n.a. = data not available

ที่มา : Sukehiro Hasekawa, Japanese Foreign Aid : Policy and Practice, p.48 ข้อมูลเบื้องต้นจาก Office of Japanese Prime Minister, Japan Statistical yearbook : 1972, p.487.

เมื่อพิจารณาตัวเลขจากตารางที่ 3-4 แล้ว จะเห็นได้ว่าการจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามและกึ่งปฏิกรรมสงครามมิได้กระทบต่อภาวะการเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเท่าใดนัก ตรงกันข้ามกลับช่วยเร่งความเติบโตทางเศรษฐกิจอีกทางหนึ่ง ค่าใช้จ่ายดังกล่าวเป็นเพียง 0.2% ของ GNP ของญี่ปุ่น ตลอดช่วงเวลาของการจ่ายและรัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้จัดสรรการชำระในแต่ละงวดไว้ใกล้เคียงกันคือ เฉลี่ยประมาณปีละ 70 ล้านเหรียญสหรัฐ ยิ่งเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวออกไปในช่วง พ.ศ.2500 เป็นต้นมา สัดส่วนต่อ GNP ของค่าปฏิกรรมสงครามก็ยิ่งลดลงเรื่อย ๆ ด้วย ภาระต่องบประมาณแผ่นดินก็ไม่มากนัก คือ ตกประมาณ 1.5% ของงบประมาณแผ่นดินทั่วไปในแต่ละปี ใน พ.ศ.2499 คิดเป็น 0.6% ของงบประมาณ และเพิ่มขึ้นเป็น 1.1% ใน พ.ศ.2500 และ 2501 และเพิ่มขึ้นสูงสุด 2.1% ใน พ.ศ.2502 เมื่อมีการจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้กับเวียดนามใต้ จากนั้นลดลงสู่ระดับ

เฉลี่ย 1.5% ใน พ.ศ.2503²⁶ นอกจากค่าบวกรวมสงครามจะผูกมัดกับสินค้าและบริการของญี่ปุ่นแล้ว ญี่ปุ่นยังระมัดระวังอย่างยิ่งยวดไม่ให้สินค้าและบริการนั้นไปแทนที่ปริมาณการส่งออกตามปกติของตน ในพ.ศ. 2503 ค่าบวกรวมสงครามคิดเป็นมูลค่า 2.5% ของสินค้าออก และตัวเลขนี้ได้ลดลงเมื่อสินค้าออกของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ²⁷ ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่า ค่าบวกรวมสงครามและกึ่งบวกรวมสงครามของญี่ปุ่นทำให้ญี่ปุ่นสามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ และขยายเศรษฐกิจออกไปได้อย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้แล้ว ผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นได้จากโครงการจ่ายค่าบวกรวมสงครามอีกประการหนึ่งคือสามารถใช้เป็นเครื่องมือที่จะรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศต่างๆ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง อีกทั้งยังเป็นแนวทางสร้างการยอมรับในระดับภูมิภาคและประชาคมโลกด้วย ดังจะเห็นได้จากการเข้าร่วมในองค์การระหว่างประเทศต่างๆ นับแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา

ในพ.ศ.2498 ญี่ปุ่นได้เริ่มจ่ายค่ากึ่งบวกรวมสงครามต่อประเทศไทยในรูปของการชดเชยค่าเงินเยนพิเศษที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้ขอให้รัฐบาลไทยจ่ายทดลองเป็นค่าใช้จ่ายในการทหารให้แก่ทหารญี่ปุ่นที่มาปฏิบัติงานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง โดยได้มีการเจรจาเพื่อหาทางตกลงปัญหาเงินเยนพิเศษดังกล่าว การเจรจาได้ยึดเอามาจนพ.ศ.2498 จึงตกลงกันได้ว่าในส่วนของทองคำที่ญี่ปุ่นค้างชำระอยู่นั้น ญี่ปุ่นจะจ่ายชดเชยให้ในรูปของเงินบอนด์สเตอร์ลิง โดยจ่ายเป็นงวดๆไปจนถึงพ.ศ.2502 เป็นมูลค่าเท่ากับ 54,000 ล้านบาท (15 ล้านเหรียญสหรัฐ) อีกส่วนหนึ่งนั้นเดิมทีตกลงกันว่าญี่ปุ่นจะจ่ายเป็นสินค้าทุนและบริการเป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นต่อไทยมูลค่าเท่ากับ 96,000 ล้านบาท (26.7 ล้านเหรียญสหรัฐ) ปี พ.ศ.2500 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มต้นการชดเชยส่วนดังกล่าว ได้เกิดปัญหายุ่งยากขึ้นคือ ฝ่ายไทยเห็นว่าควรจะเป็นการให้เปล่า โดยไม่คิดสิ่งตอบแทน ในขณะที่ญี่ปุ่นยืนยันว่าไทยจะต้องชำระคืนในภายหลัง การเจรจาจึงยึด

²⁶Sukehiro Hasekawa, Japanese Foreign Aid : Policy and Practice. p.46-47.

²⁷Ibid, p.48-49.

เยื่อต่อไปอีก จนถึงปี พ.ศ. 2505 ญี่ปุ่นจึงยอมตกลงให้เปล่าโดยจ่ายเป็นงวดๆ ละ 1,000 ล้านบาทในปี นับแต่พ.ศ. 2505 จนถึงพ.ศ. 2511 และจ่ายงวดสุดท้ายที่เหลืออีก 2.6 พันล้านบาทในพ.ศ. 2512²⁸ การจ่ายค่ากึ่งปฏิบัติการสงครามของญี่ปุ่นนี้มีเงื่อนไขผูกมัดให้รัฐบาลไทย รัฐวิสาหกิจของรัฐบาลไทย รวมไปถึงส่วนท้องถิ่น ซื้อหาสินค้าและบริการของญี่ปุ่นเท่านั้น โดยตีความคำว่า "ของญี่ปุ่น" ว่า หมายถึงสินค้าและบริการของคนสัญชาติญี่ปุ่นหรือบุคคลภายใต้กฎหมายญี่ปุ่น ซึ่งอาจผลิตขึ้นในประเทศญี่ปุ่นหรือนอกประเทศญี่ปุ่นก็ได้ และสินค้าบริการนั้นๆ จะต้องไม่เป็นการเพิ่มภาระแก่เงินตราต่างประเทศที่ญี่ปุ่นมีอยู่ ในการเบิกจ่ายนั้นรัฐบาลไทยจะเปิดบัญชีกับ 3 ธนาคารคือธนาคารกรุงเทพ สาขาโตเกียว 50% ธนาคารโตเกียว 25% และธนาคารมิตซูบิ 25% กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นจะเป็นผู้ตรวจตราบัญชีในแต่ละธนาคารและตัดสินว่าควรจะให้เบิกจ่ายจากธนาคารใดในสัญญาแต่ละครั้ง²⁹

สำหรับโครงการต่างๆ ที่ไทยได้รับจากการจ่ายค่ากึ่งปฏิบัติการสงครามของญี่ปุ่นที่ผูกมัดให้จัดซื้อสินค้าและบริการของญี่ปุ่นดังตัวอย่างในตารางที่ 4 ต่อไปนี้

²⁸William Sommers, "Japanese Assistance to Thailand 1954-1968", paper presented to Fletcher School for Law and Diplomacy, Tuft University, Dec. 20 1969, p.3-4. และ Shigeru Sugitani, "Japan's Economic Assistance to Thailand", (Economic Cooperation Center for the Asian and Pacific Region, Study no. 12, 1975), p.39.

²⁹Ibid, p.7.

ตารางที่ 4

รายการการจัดซื้อสินค้าและบริการโดยเงินเย็นพิเศษ

วันเดือนปีที่ลงนาม ในสัญญา	ประเภท	มูลค่า (พันเยน)	ผู้รับ
6 พ.ย. 2506	ซ่อมแซมเครื่องกำเนิดไฟฟ้า	8,845	การไฟฟ้าอันฮี้
	เหล็กเส้น	13,397	กรมชลประทาน
18 ก.พ. 2506	สำรวจการสร้างโรงงาน ไฟฟ้าพลังน้ำน้ำพุ	15,100	การไฟฟ้าแห่งประเทศไทย
22 มี.ค. 2506	หลอดลวดไฟฟ้า	1,796	การไฟฟ้าแห่งประเทศไทย
14 พ.ค. 2506	โรงทอผ้า	1,677,744	องค์การทอผ้า
30 ต.ค. 2506	เรือสำรวจทางประมง	257,400	กรมประมง
13 ธ.ค. 2506	บริการที่ปรึกษาสำหรับ โรงไฟฟ้าพลังน้ำน้ำพุ	43,165	การไฟฟ้าแห่งประเทศไทย
2 เม.ย. 2507	อุปกรณ์ไฟฟ้าสำหรับโรง ไฟฟ้าพลังน้ำน้ำพุ	180,000	การไฟฟ้าแห่งประเทศไทย
15 ต.ค. 2507	เรือบรรทุก 2 ลำ	1,093,608	การไฟฟ้าแห่งประเทศไทย
23 ธ.ค. 2507	รางและข้อต่อรถไฟ	1,948,486	การรถไฟแห่งประเทศไทย
2 มี.ค. 2507	ตู้บรรทุก 20 ตู้	218,358	การรถไฟแห่งประเทศไทย
19 ส.ค. 2508	รถจักรดีเซล 7 คัน	193,730	การรถไฟแห่งประเทศไทย
16 มี.ค. 2508	ตู้บรรทุก 12 ตู้	210,221	การรถไฟแห่งประเทศไทย
21 ก.ย. 2510	บริการสำหรับโรงไฟฟ้า พลังน้ำลำโดมน้อย	29,636	การไฟฟ้าแห่งประเทศไทย

ตารางที่ 4 (ต่อ)

รายการการจัดซื้อสินค้าและบริการโดยเงินเยนพิเศษ

วันเดือนปีที่ลงนาม ในสัญญา	ประเภท	มูลค่า (พันเยน)	ผู้รับ
19 มี.ย.2510	ตู้บรรทุก 1 ตู้	21,665	การรถไฟแห่งประเทศไทย
4 ก.ย.2511	บริการสำหรับโรงไฟฟ้า พลังน้ำลำโตน้อย	68,459	การไฟฟ้าแห่งประเทศไทย
		5,981,610	

ที่มา : Shigeru Sugitani, "Japan's Economic Assistance to Thailand", p.40.

ญี่ปุ่นได้ชำระค่าถึงนิกรรมสงครามครบถ้วนเรียบร้อยแล้วตามสัญญา แต่รัฐบาลไทยได้เบิกจ่ายสำหรับซื้อสินค้าและบริการของญี่ปุ่นเพียง 62% หรือ 5,981.6 ล้านบาท ส่วนที่เหลือนั้นรัฐบาลได้โอนให้แก่บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เพื่อให้วิสาหกิจเอกชนของไทยได้กู้ยืมไปใช้ซื้อสินค้าและบริการจากญี่ปุ่นเช่นกัน³⁰ สำหรับการชดเชยค่าถึงนิกรรมสงครามนี้ แม้โดยข้อตกลงไม่ใช่ว่าการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นแนวทางสำหรับการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจรูปแบบต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นให้แก่ไทยในเวลาต่อ ๆ มา ก่อนหน้านั้นในปี พ.ศ.2495 ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ได้ทำการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการต่อกันอีกครั้งหนึ่ง ภายหลังจากที่ญี่ปุ่นได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์แล้ว โดยมีหนังสือแลกเปลี่ยนตกลงให้ยกเว้นการทูตต่อกัน ในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2495 นอกจากนั้นก็ได้อธิบายสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่าง

³⁰Shigeru Sugitani, "Japan's Economic Assistance to Thailand", p. 39.

ประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ.2480 ซึ่งได้หยุดชะงักไปชั่วคราวภายหลังสงครามขึ้นมา
ใช้ใหม่ โดยได้มีการแลกเปลี่ยนหนังสือบันทึกระหว่างกันเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2495
และบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ.2495³¹ และในปี พ.ศ.2498 ก็ได้มีการตกลง
ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับญี่ปุ่นขึ้นมาใหม่ ภายหลังจากที่ได้มีข้อตกลงทางวัฒนธรรมต่อกันมา
แล้วครั้งหนึ่งใน พ.ศ.2485 ซึ่งอยู่ในช่วงที่ประเทศทั้งสองเป็นพันธมิตรในการทำสงคราม
ร่วมกันและได้ถูกยกเลิกไปพร้อมกับสัญญาข้อตกลงอื่น ๆ และได้รื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งหนึ่งใน
พ.ศ.2498³²

การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นและการขยายบทบาทและอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ในประเทศไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา
ล้วนแล้วแต่เป็นการติดต่อสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจการค้าเป็นส่วนใหญ่ แม้แต่การจ่ายค่า
กึ่งปฏิกรรมสงครามญี่ปุ่นก็ยังมีเงื่อนไขเพื่อผลประโยชน์การค้าของตนเองเป็นสำคัญ และ
ต่อมาอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในประเทศไทยก็เริ่มขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ
โดยเฉพาะนับแต่ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการ
อุตสาหกรรมฉบับต่างๆ รวมทั้งญี่ปุ่นเองได้กลายเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือแก่ไทย
เป็นอันดับ 1 นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 เป็นต้นมา แต่ช่วง
ก่อนที่ญี่ปุ่นจะมีบทบาทในเศรษฐกิจและการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออันดับ 1 แก่ไทยนั้น
ประเทศที่มีบทบาทอยู่ก่อนก็คือสหรัฐอเมริกา

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงและจอมพล. พิบูลสงครามมีอำนาจ
อีกครั้งหนึ่ง สภาพแวดล้อมขณะนั้นได้เอื้ออำนวยให้สหรัฐอเมริกาได้มามีบทบาทในการ
กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย เพราะประเทศตะวันตกที่เคยมีอิทธิพลใน
เศรษฐกิจของไทยต้องประสบความสูญเสียจากสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศเหล่านี้
จึงต้องใช้เวลาเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจภายในประเทศของตนก่อน แต่สหรัฐอเมริกาซึ่งได้

³¹ทวี ชีระวงศ์เสรี. สัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น, หน้า 197.

³²เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

รับความสูญเสียน้อยกว่าประเทศอื่น ๆ เพราะมิได้เป็นเวทีสงครามได้กลายเป็นมหาอำนาจ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง จึงพร้อมที่จะขยายอิทธิพลเข้ามาในไทย ประกอบกับ สถานการณ์ภายหลังสงครามก็เอื้ออำนวยให้สหรัฐอเมริกาสามารถเข้ามาผูกมิตรกับไทยได้ ง่าย เพราะเมื่อสงครามยุติลง สหรัฐอเมริกาก็มิได้ถือว่าไทยเป็นประเทศแพ้สงคราม หาก แต่ได้ให้ความเห็นใจต่อไทย และช่วยไทยในการเจรจากับประเทศพันธมิตรให้ผ่อนหนักเป็น เบา ท่าทีที่ดีของสหรัฐอเมริกาทำให้ไทยมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อสหรัฐอเมริกา อันเป็นการเปิด โอกาสให้สหรัฐอเมริกาเข้ามามีอิทธิพลในไทย

ในส่วนของสหรัฐอเมริกา ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องการมีความสัมพันธ์ ที่ดีกับไทยก็คือ สหรัฐอเมริกาต้องการขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคนี้เพื่อต่อต้านการคุก ความของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งขณะนั้นกำลังขยายอิทธิพลไปทั่วโลก สหรัฐอเมริกาเห็นว่าไทย สามารถเป็นพันธมิตรที่ดีของตนในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ได้ จึงให้ความสนใจที่จะสร้าง ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับไทย นอกจากนั้นประเทศไทยนับได้ว่าเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ประเทศตะวันตกอาจนำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ในเวลา จำเป็นในอนาคต การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับไทย จึงเอื้อประโยชน์ต่อสหรัฐอเมริกาในทาง เศรษฐกิจเช่นกัน³³

ส่วนทางฝ่ายไทยนั้นก็ต้องการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐอเมริกาด้วยเหตุผลหลาย ประการซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1. การขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย

ในสมัยรัฐบาลจอมพล.พิบูลสงครามได้มีการจัดตั้ง "พรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย" ขึ้นในพ.ศ.2485 โดยมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับพรรคคอมมิวนิสต์ จีน แต่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่ได้มีบทบาทมากนัก เพราะสถานการณ์ของโลกอยู่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³³J.A. Caldwell. American Economic Aid to Thailand. (London : Heath and Company, 1974). p.39.

ในภาวะคับขัน จะเริ่มมีบทบาทอย่างจริงจังภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ยุติลงแล้ว³⁴ การปฏิบัติการของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยกระทำอย่างลับๆ และเคลื่อนไหวแบบใต้ดินมาโดยตลอด และเริ่มเคลื่อนไหวอย่างคึกคักขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะรัฐบาลได้ยกเลิกกฎหมายว่าด้วยคอมมิวนิสต์ และสถาปนาทางการทูตกับสหภาพโซเวียต ประกอบกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนกำลังประสบชัยชนะเหนือพรรคก๊กมินตั๋งซึ่งมีนโยบายแบบชาตินิยม ทำให้ความภูมิใจและปฏิบัติการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในเมืองไทยเพิ่มขึ้น ประเทศไทยจึงต้องเผชิญกับการแทรกซึมบ่อนทำลายจากลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเปิดเผยและต่อเนื่องตลอดเวลา ซึ่งนอกจากความคิดลัทธิคอมมิวนิสต์จะแพร่หลายในหมู่คนจีนแล้ว ยังแพร่หลายในหมู่คนไทยด้วย ทำให้รัฐบาลจอมพล.พิบูลสงครามต้องใช้มาตรการที่เข้มงวดกวดขันชาวจีนในประเทศและบรรดาข้าราชการที่มีพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจ มีการควบคุมโรงเรียนจีนและหนังสือพิมพ์จีน เป็นต้น ฉะนั้นเมื่อคอมมิวนิสต์จีนเข้ามาแทรกแซงบ่อนทำลายความมั่นคงของไทยอย่างเปิดเผยดังนี้ ประกอบกับรัฐบาลไทยไม่มีกฎหมายที่จะลงโทษผู้กระทำผิดว่าด้วยคอมมิวนิสต์ได้ในขณะนั้น³⁵ รัฐบาลไทยจึงดำเนินนโยบายชาตินิยมไปพร้อม ๆ กับการสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีนโยบายขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคแถบนี้เพื่อป้องกันการคุกคามของคอมมิวนิสต์ที่กำลังขยายตัวในภาวะสงครามเย็นระหว่างค่ายโลกเสรีและค่ายคอมมิวนิสต์

ศูนย์วิทยพัทยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁴ไพฑูรย์ แจ๊ะแอส, "นโยบายชาตินิยมของไทยระหว่าง พ.ศ.2481-2488", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ ประสานมิตร, 2522), หน้า 266.

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 267.

ต่อมาในสมัยของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506) ก็ยังคงสืบ
ต่อนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ และผูกพันใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาต่อไปอีกเช่นกัน³⁶

2. เหตุผลทางด้านการเมืองภายใน

เป็นความต้องการของผู้นำไทย คือจอมพล. พิบูลสงคราม ที่จะใช้อิทธิพล
ของสหรัฐอเมริกามาสนับสนุนอำนาจของตน เพราะการกลับเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีใหม่
อีกครั้งใน พ.ศ.2495 ของจอมพล. ต้องเผชิญกับปัญหาการเมืองภายในครั้งใหญ่ ทั้งนี้
เพราะมีการแตกแยกของกลุ่มบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้ร่วมผลักดันให้จอมพล.
พิบูลสงครามขึ้นมาใช้อำนาจ³⁷ นั่นคือ การแตกแยกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

ฝ่ายทหาร นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการ
ทหารบก และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

ฝ่ายตำรวจ นำโดย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรม
ตำรวจและรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

ทั้งสองกลุ่มนี้ได้เร่งสร้างฐานอำนาจของตนทั้งทางด้านการเมือง และ
เศรษฐกิจ ในด้านการเมือง พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ได้เร่งสร้างอำนาจของตนโดยอาศัย
กรมตำรวจเป็นฐานสำคัญ ส่วนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้เข้ากุมอำนาจทางฝ่ายทหาร
จอมพล. พิบูลสงคราม ซึ่งอยู่ในฐานะปราศจากกำลังอำนาจที่แท้จริง ไม่ว่าจะเป็ใน
ด้านทหารหรือตำรวจ จึงต้องการสร้างฐานอำนาจของตนให้เข้มแข็งด้วย เพื่อถ่วงดุลอำนาจ
ระหว่างกลุ่มการเมืองที่สนับสนุนตนอยู่³⁸ วิธีการที่จอมพล. เลือกใช้คือ การสร้างความ
สัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐอเมริกา เพื่อให้สหรัฐอเมริกาสับสนุนตนทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการ
เมือง และเพื่อเป็นที่ยอมรับในวงการเมืองระหว่างประเทศ ว่าได้รับการสนับสนุนจาก

³⁶คณีย์ ทองใหญ่, "ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย
สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
แผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517),
หน้า 7.

³⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

³⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

มหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตร หลังจากที่ต้องสูญเสียอำนาจไป เพราะดำเนินนโยบายผิดพลาด ในการเลือกเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สอง และไม่เป็นที่ยอมรับของฝ่าย สัมพันธมิตร จอมพล. พิบูลสงคราม จึงได้หันไปร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้าน คอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ อันนำไปสู่การที่สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือแก่ไทยทั้งทางด้าน เศรษฐกิจและการทหารเป็นอย่างมากในเวลาต่อมา

3. เหตุผลทางด้านเศรษฐกิจภายในประเทศ

ประเทศไทยในขณะนั้นอยู่ในภาวะที่ยังล้าหลัง และพึ่งตัวเองไม่ได้เนื่องจากขาดแคลนทุนทรัพย์และเทคโนโลยีในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นจึงต้องการเงินทุนจาก ต่างประเทศมาพัฒนาเศรษฐกิจภายใน ขณะนั้นเป็นระยะเวลาที่สหรัฐอเมริกากำลังหามิตร ประเทศในค่ายโลกเสรี ประกอบกับรัฐบาลไทยมีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อยู่แล้ว จึงทำให้ง่ายต่อการขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ในช่วงนี้สหรัฐอเมริกาจึงกลายเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือจำนวนมากแก่ไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกานำไปสู่การที่สหรัฐอเมริกาเข้ามา มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจไทยอย่างมากในเวลาต่อมา เริ่มจากการที่สหรัฐอเมริกาส่งคณะผู้แทนพิเศษมาในไทย เพื่อศึกษาความต้องการด้านเศรษฐกิจ และการพัฒนา ของไทย ในเดือนเมษายน พ.ศ.2493 คณะผู้แทนชุดนี้มีความเห็นว่า สหรัฐอเมริกาควรให้ ความช่วยเหลือแก่ไทยอย่างเร่งด่วนในการพัฒนาด้านการเกษตร การสาธารณสุข การคมนาคม การฝึกอบรมทางด้านเทคนิค และการศึกษา³⁹ ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ.2493 ไทยกับสหรัฐ อเมริกา ก็ได้ลงนามในข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคนิค⁴⁰

³⁹ดูรายละเอียดใน "Needs for United States Economic and Technical Aid in Thailand (1950)" in Samuel P. Hoyes (ed.) The Beginning of American Aid to Southeast Asia : The Griffin Mission of 1950 (Lexington : O.C.Heath and Company, 1971) p.223-267.

⁴⁰กรมวิเทศสหการ. "คู่มือการปฏิบัติราชการกรมวิเทศสหการ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ", 2509, หน้า 38-41.(อัสสาเนา)

ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา นั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ (1) เงินกู้เพื่อการพัฒนา (Development Loans) และ (2) การให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าและความร่วมมือทางวิชาการ (Development Grant and Technical Cooperation) ในส่วนที่เกี่ยวกับเงินให้กู้เพื่อการพัฒนาแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทเงินกู้ที่รัฐบาลเป็นผู้กู้ และเงินกู้ที่รัฐบาลเป็นผู้ค้ำประกัน ส่วนการให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าและความร่วมมือทางวิชาการนั้น กระทำผ่านทางองค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (United States Agency for International Development = USAID) ซึ่งมีสำนักงานตัวแทนประจำอยู่ในประเทศต่าง ๆ ที่เรียกว่าสำนักงานองค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Operation Mission = USOM) สำหรับมูลค่าความช่วยเหลือที่สหรัฐอเมริกาให้ต่อไทยในช่วงแรกดังแสดงในตารางที่ 5 ต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5

ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าจากสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี พ.ศ.2494-2504

ปีพ.ศ.	มูลค่าความช่วยเหลือ (เหรียญสหรัฐฯ)
2494	7,176,037
2495	6,011,901
2496	5,903,792
2497	10,638,462
2498	40,259,352
2499	26,690,668
2500	26,437,585
2501	24,904,271
2502	24,378,495
2503	25,097,192
2504	25,263,517

ที่มา : กองโครงการปฏิบัติการ กรมวิเทศสหการ

จากตัวอย่างมูลค่าการให้ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา จะเห็นได้ว่าสหรัฐอเมริกา มีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย ในฐานะที่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือมากที่สุดในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2493-2497 นับว่ามีผลต่อการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของไทยอย่างมาก เพราะมีโครงการที่เป็นประโยชน์หลายโครงการ เช่น โครงการปรับปรุงคุณภาพข้าว ทำให้ข้าวไทยได้ผลผลิตสูงขึ้น การชลประทาน การรักษาพื้นดิน การเพิ่มผลผลิตทางอาหาร การพัฒนาการประมง นอกจากนั้นยังมีการปรับปรุงการคมนาคม ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะเวลาดังกล่าว

ต่อมาในช่วงปลายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 สหรัฐอเมริกาได้ลดความช่วยเหลือลงเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปสหรัฐอเมริกาซึ่งนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ได้ทำตัวเป็นผู้ปกป้องประชาธิปไตยไปทั่วโลกได้พยายามลดบทบาทของตนลง เช่น ลัทธินิกสัน(Nixon Doctrine) ที่ประกาศออกมาในปี พ.ศ.2512 ได้แสดงว่าสหรัฐอเมริกาเริ่มที่จะลดบทบาทและความรับผิดชอบของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะทางด้านทหาร ในสถานการณ์เช่นนี้สหรัฐอเมริกาต้องการให้ญี่ปุ่นเข้ารับภาระและหน้าที่ความรับผิดชอบแทน สหรัฐอเมริกาเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เหมาะสมในการทำหน้าที่ปกป้องภูมิภาคนี้แทนตน เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจมั่นคง มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและมีประชากรที่มีคุณภาพ⁴¹ ทางฝ่ายญี่ปุ่นเองก็มองเห็นว่า หากสหรัฐอเมริกาถอนตัวออกไปจริง ผลประโยชน์ของญี่ปุ่นก็จะกระทบกระเทือนไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ญี่ปุ่นเริ่มเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีผลประโยชน์กระจายอยู่ทั่วโลก หากญี่ปุ่นไม่แสดงบทบาทของตน ผลประโยชน์ของตนก็อาจจะกระทบกระเทือน ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้เพิ่มบทบาทของตนมากขึ้น จะเห็นได้จากกรณีประเทศไทยเมื่อสหรัฐอเมริกาได้ลดความช่วยเหลือลง ญี่ปุ่นก็กลายเป็นประเทศที่ให้ความช่วยเหลือเป็นอันดับ 1 แทนที่สหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เป็นต้นมา โดยญี่ปุ่นได้เพิ่มความช่วยเหลือในรูปของความช่วยเหลือทางวิชาการและความช่วยเหลือให้เปล่ามากขึ้น จากที่เคยให้ไทยร้อยละ 5 ของความช่วยเหลือทั้งหมดที่ไทยได้รับจากต่างประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 มาเป็นร้อยละ 15.4 ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 41.7 ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4⁴²

พร้อม ๆ กับที่ญี่ปุ่นเพิ่มความช่วยเหลือให้แก่ไทย อิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่นก็ได้แผ่ขยายในประเทศไทยรวมทั้งประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ด้วย ทั้งนี้ดังได้

⁴¹ รุ่งอรุณ สารศรี, "นโยบายความมั่นคงของสหรัฐและญี่ปุ่นต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ค.ศ.1975-1985", (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการระหว่างประเทศ และการทูต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 34-35.

⁴² ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์, "ปัญหาความช่วยเหลือที่ญี่ปุ่นให้ต่อไทย : ประเด็นเพื่อการวิจัย" ในเอกสารสัมมนาวิชาการเรื่องประเด็นที่ควรวิจัยในไทย-ญี่ปุ่นศึกษาปัจจุบัน 30-31 มีนาคม 2527, ตารางที่ 4 ไม่ระบุหน้า

กล่าวแล้วว่าภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว มีปัจจัยหลายๆ อย่างที่ทำให้ญี่ปุ่นสามารถฟื้นตัวทางเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขจากภาวะการจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม ผลพลอยได้จากสงครามเกาหลี เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ทำให้อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นปรับตัวขนานใหญ่ ซึ่งมีผลทำให้ภาวะเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น และขยายอิทธิพลไปยังประเทศต่างๆ โดยญี่ปุ่นได้ขยายการลงทุนไปยังประเทศในภูมิภาคต่างๆ ของโลก ทำให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีผลประโยชน์อยู่ทั่วโลก ในกรณีประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อสหรัฐอเมริกาลดบทบาทของตนลงจึงมีผลทำให้ญี่ปุ่นเพิ่มบทบาทของตนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน สำหรับประเทศไทยนั้นการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นยังเป็นการช่วยลดแรงกดดันจากการที่ไทยต้องขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากทุกปีด้วย

จากการศึกษาพบว่า การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นแบ่งได้เป็น 2 ระยะคือ ระยะแรก พ.ศ. 2498-2517 การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นในระยะนี้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนและเพื่อเป็นการบูรณาการเศรษฐกิจของตนในไทย ส่วนระยะที่สองตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นในระยะนี้เป็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อปรับปรุงบทบาทและภาพจน์ของตนใหม่ ภายหลังได้รับการต่อต้านจากนิสิตนักศึกษาไทยใน พ.ศ. 2515-2517 ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทที่ 4

1. การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อประเทศไทย พ.ศ. 2498-2517

การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อต่างประเทศมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (Official Development Assistance : ODA) เป็นเงินที่รัฐบาลญี่ปุ่นจัดสรรงบประมาณพิเศษไว้เพื่อช่วยเหลือประเทศที่กำลังพัฒนาตามหลักการของประเทศที่เป็นสมาชิกของกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือ (Development Assistance Committee : DAC) ซึ่งมีสมาชิก 17 ประเทศ คือ แคนาดา สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เบลเยียม ฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก อิตาลี อังกฤษ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เดนมาร์ก ฟินแลนด์ เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ ออสเตรีย สวีเดน และสวิตเซอร์แลนด์

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วยความช่วยเหลือใน

3 ลักษณะ คือ ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า ความร่วมมือทางวิชาการ และการให้กู้⁴³

ก. ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า (Grant Aid)

การให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าเป็นรูปแบบของความร่วมมือทางเศรษฐกิจซึ่งประเทศญี่ปุ่นได้ให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาโดยไม่มีเงื่อนไขการใช้คืนแต่ประการใด การให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นแบบโครงการซึ่งมีความร่วมมือทางวิชาการรวมอยู่ด้วย ประกอบขึ้นเป็นลักษณะการให้ความช่วยเหลือแบบทวิภาคี (Bilateral grants) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการของญี่ปุ่น⁴⁴ รูปแบบของความช่วยเหลือแบบให้เปล่า⁴⁵

ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภทคือ เงินทุนช่วยเหลือทั่วไป และเงินทุนช่วยเหลือเฉพาะ

1. เงินทุนช่วยเหลือทั่วไป (General Grant Aid)

เป็นเงินทุนช่วยเหลือที่รัฐบาลญี่ปุ่นให้ในรูปแบบของโครงการพัฒนาต่าง ๆ เช่น โครงการสร้างโรงพยาบาล โรงเรียน สถาบันวิจัย ศูนย์ฝึกอบรม ศูนย์สวัสดิการสังคม การชลประทานและถนนหนทาง เป็นต้น ซึ่งโครงการเหล่านี้มักเป็นโครงการประเภทให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่ำ แต่เป็นโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและเป็นการยากที่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะดำเนินการด้วยงบประมาณของตนเอง หรือแม้แต่เสนอขอเงินกู้จากแหล่งใด ๆ

⁴³"Century of Friendship": Japan-Thailand Relations", Business in Thailand 9 (September 1987) : 18.

⁴⁴เขียน ชีระวิทย์ และคนอื่น ๆ, รายงานผลการวิจัยเรื่องความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น การบริหารงานและผลกระทบต่อการพัฒนา (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 31.

⁴⁵Misistry of Foreing Affairs, "The Guide to Japan's Aid" 1982, p.21-35. อ้างถึงใน จารุวัฒน์ ชาติประเสริฐ, "ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความช่วยเหลือแบบให้เปล่าและความร่วมมือทางวิชาการที่ไทยได้รับจากญี่ปุ่น", เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ความช่วยเหลือที่ไทยได้รับจากญี่ปุ่น จัดโดยโครงการญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 25 มกราคม 2531. หน้า 4-8.

2. เงินทุนช่วยเหลือเฉพาะ ได้แก่ความช่วยเหลือต่อไปนี้

1. เงินทุนช่วยเหลือด้านการประมง (Grant Aid for Fisheries)

เป็นความช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการประมง เพื่อพัฒนาให้สาขานี้มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีตลอดจนความรู้ในการเพิ่มผลผลิต ส่วนมากความช่วยเหลือประเภทนี้จะเป็นการให้เงินทุน สำหรับก่อสร้างอาคารสำหรับศูนย์วิจัย และฝึกอบรมเพื่อการประมงตลอดจนการจัดการเรือสำหรับการฝึกอบรม เป็นต้น

2. เงินทุนช่วยเหลือด้านอุบัติภัย (Grant Aid for Disaster Relief)

เป็นความช่วยเหลือเพื่อช่วยบรรเทาภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว ตลอดจนผลกระทบจากสงคราม ความช่วยเหลือประเภทนี้ให้เพื่อนำไปซื้ออาหาร ยารักษาโรค และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ

3. เงินทุนช่วยเหลือด้านวัฒนธรรม (Grant Aid for Cultural Activities)

เป็นความช่วยเหลือเพื่อนำไปใช้ในการส่งเสริมการศึกษา วิจัย อนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากสมบัติทางวัฒนธรรม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ความช่วยเหลือที่ให้ส่วนใหญ่จะเป็นเงินทุนช่วยเหลือในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการศึกษาและวิจัย

4. เงินทุนช่วยเหลือเพื่อการเพิ่มผลผลิตด้านอาหาร (Aid for Increasing Food Production)

เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือให้ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายที่ประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร สามารถผลิตอาหารได้มากเพียงพอจนสามารถพึ่งตัวเองได้ ความช่วยเหลือประเภทนี้ขึ้นเพื่อช่วยส่งเสริมโครงการความช่วยเหลือประเภทให้เปล่าอื่น ๆ ที่เป็นโครงการด้านการเกษตร ความช่วยเหลือประเภทนี้ประเทศไทยเริ่มได้รับใน พ.ศ.2520

รูปแบบของความช่วยเหลือให้เปล่าทั้งหมดนี้ มีแนวทางมาจากโครงการจ่ายค่าปฏิบัติการสงครามและกึ่งปฏิบัติการสงครามของญี่ปุ่นที่ให้อุปประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งได้รับความเสียหายจากสงครามตั้งแต่ พ.ศ.2498 และปรับเปลี่ยนรูปแบบการช่วยเหลือมาเป็นลักษณะดังกล่าวข้างต้น

ข. ความร่วมมือทางวิชาการ (Technical Cooperation)⁴⁶

ความร่วมมือทางวิชาการเป็นความช่วยเหลือทางด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งได้แก่ การส่งผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ การให้ทุนฝึกอบรมหรือดูงานตลอดจนการให้เครื่องมือและอุปกรณ์ เป็นต้น ความร่วมมือทางวิชาการอยู่ในกรอบของโครงการ 6 ประเภท ดังนี้

1. โครงการฝึกอบรม (Training Program)

โครงการนี้เป็นการให้ทุนแก่เจ้าหน้าที่ระดับกลางขึ้นไป ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ เดินทางไปฝึกอบรมหรือดูงานในสาขาต่างๆ เป้าหมายของโครงการนี้ก็เพื่อที่จะเสริมสร้างความรู้ทางด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ ให้กับผู้เข้าฝึกอบรม ตลอดจนเป็นการแนะนำให้บุคคลเหล่านี้รู้จักกับประเทศญี่ปุ่นในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างประเทศ

2. โครงการส่งผู้เชี่ยวชาญ (Expert Dispatch Program)

โครงการนี้เป็นโครงการที่รัฐบาลญี่ปุ่นจัดส่งผู้เชี่ยวชาญไปปฏิบัติงานยังต่างประเทศในสาขาต่าง ๆ โดยให้ไปทำงานร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการและความชำนาญให้กับเจ้าหน้าที่ของประเทศนั้น ๆ

3. โครงการสำรวจเพื่อการพัฒนา (Development Survey Program)

โครงการประเภทนี้ขึ้นเนื่องจากรัฐบาลญี่ปุ่นพิจารณาว่าประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ขาดผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในด้านการวางแผนโครงการพัฒนาต่างๆ จึงริเริ่มโครงการนี้เพื่อส่งคณะผู้เชี่ยวชาญเข้ามา ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นลักษณะของการเข้ามาทำการศึกษาความเหมาะสมของโครงการพัฒนาต่างๆ ที่จะเสนอขอความช่วยเหลือประเภททุนให้เปล่าทั่วไป

4. โครงการความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์ (Equipment Supply Program)

โครงการนี้ขึ้นเพื่อให้การถ่ายทอดทางวิชาการมีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงมีโครงการให้ความช่วยเหลือด้านเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์

⁴⁶Ministry of Foreign Affairs, "The Guide to Japan's Aid", p.47. อ้างถึงใน จารุวัฒน์ ชาติประเสริฐ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-10.

5. โครงการความร่วมมือทางวิชาการแบบเป็นโครงการ (Project Type of Technical Cooperation Program)

โครงการนี้เป็นโครงการที่ประกอบด้วย การให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์ พร้อมกับส่งผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ ตลอดจนให้การฝึกอบรมแก่เจ้าหน้าที่

6. บริการอาสาสมัคร (Japan Overseas Cooperation Volunteers-JOCV)

หน่วยงานความร่วมมือด้านอาสาสมัครโพ้นทะเลแห่งประเทศญี่ปุ่นได้ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ.2508 และได้ส่งอาสาสมัครซึ่งมีอายุประมาณ 20-35 ปี ไปให้ความช่วยเหลือในสาขาต่าง ๆ

สำหรับความร่วมมือทางวิชาการนี้ในพ.ศ.2517 รัฐบาลญี่ปุ่นได้จัดตั้งหน่วยงานขึ้นมารับผิดชอบโดยตรงคือ องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (Japan International Cooperation Organization: JICA) และใน พ.ศ.2521 JICA ได้รวมความรับผิดชอบด้านความช่วยเหลือให้เปล่าเข้าไว้ด้วย (การดำเนินงานของ JICA ในประเทศไทยจะกล่าวรายละเอียดในบทที่ 4)

ค. การให้กู้ (Loan Aid)

ความช่วยเหลือในรูปเงินกู้ของรัฐบาลญี่ปุ่นกระทำโดยผ่านหน่วยงาน 2 องค์การ คือ กองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจโพ้นทะเล (Overseas Economic Cooperation Fund : OECF) และ ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (Export-Import Bank of Japan : Exim Bank) สำหรับประเทศไทยญี่ปุ่นตกลงให้ความช่วยเหลือในรูปเงินกู้ครั้งแรกใน พ.ศ.2509 เมื่อผู้แทนไทยซึ่งไปร่วมประชุมระดับรัฐมนตรีเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งเอเชียอาคเนย์ที่ญี่ปุ่นจัดขึ้น ณ กรุงโตเกียว ได้ยื่นข้อเสนอขอกู้ยืมเงินญี่ปุ่นเพื่อนำมาใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) ซึ่งญี่ปุ่นไม่ขัดข้องและในพ.ศ.2511 ได้มีการลงนามในข้อตกลงการกู้ยืมเงินเยนครั้งแรกจำนวน 21,600 ล้านบาท (1,200 ล้านเยน) โดยแบ่งเป็นเงินกู้ยืมจาก Exim Bank จำนวน 10,800 ล้านบาท (600 ล้านเยน) และจาก OECF อีก 10,800 ล้านบาท

(600 ล้านบาท)⁴⁷

ภายหลังจากการกู้ยืมในครั้งแรกแล้ว หลังจากนั้นได้มีการกู้เงินจากญี่ปุ่นอีกหลายครั้ง และจำนวนเงินกู้เพิ่มปริมาณมากขึ้นจนญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่ให้กู้แก่ไทยมากที่สุด ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทที่ 4

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ดังจะเห็นได้จากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินับแต่พ.ศ. 2504 ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศเรื่อยมาจนปัจจุบัน และเนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาทุกแผนของไทย สะท้อนทิศทางของความต้องการไปสู่ความทันสมัย ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องใช้ทุนรวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิชาการ แต่ประเทศไทยยังขาดปัจจัยเหล่านี้ จึงต้องพึ่งพาเงินทุนจำนวนมากจากต่างประเทศทั้งในรูปของการกู้ยืมและการช่วยเหลือแบบให้เปล่า รวมถึงการได้รับเทคโนโลยีที่ทันสมัยและความร่วมมือทางวิชาการ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เรียกรวมๆ กันว่า ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ (Foreign Aid)⁴⁸ การรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศของไทยส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับจุดเน้นในการพัฒนาประเทศในแต่ละสมัยซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ (โปรดดูตารางที่ 7 ประกอบ) ในช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 1 และ 2 รัฐบาลได้ให้ความสนใจต่อการขยายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการส่งเสริมอุตสาหกรรมเป็นหลัก ดังนั้นเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการลงทุนจากต่างประเทศ รัฐบาลจึงให้ความสำคัญต่อการสร้างปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเช่น การสร้างถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา การชลประทาน การสื่อสารขนส่งคมนาคม ฯลฯ และในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 นี้ ประเทศไทยก็ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นเป็นแหล่งสำคัญ โดยที่ทั้งสองประเทศนี้ต่างมีเหตุผลของตนในการเข้ามาให้ความช่วยเหลือไทย สหรัฐอเมริกานั้นเพื่อการหาพันธมิตรในภาวะสงครามเย็น

⁴⁷ ทวี ชีระวงศ์เสรี, สัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น, หน้า 210.

⁴⁸ เขียน ชีระวิทย์ และคนอื่นๆ, ความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น การบริหารงานและผลกระทบต่อการพัฒนา, หน้า 1.

จึงให้ความสำคัญต่อไทยและภูมิภาคนี้ ส่วนญี่ปุ่นนั้นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนที่เริ่มมีมากขึ้น เช่น ภูมิภาคนี้เป็นตลาดสินค้าส่งออกที่สำคัญ รวมทั้งเป็นแหล่งทรัพยากรวัตถุดิบและแหล่งลงทุนที่สำคัญของญี่ปุ่น ในพ.ศ.2515 เมื่อสหรัฐอเมริกาเริ่มเปิดสัมพันธไมตรีกับสาธารณรัฐประชาชนจีนและลดบทบาทของตนในฐานะเป็นประเทศผู้นำในค่ายโลกเสรี รวมทั้งลดบทบาทของตนในภูมิภาคนี้ ญี่ปุ่นจึงเข้ามาให้ความช่วยเหลือแทนที่สหรัฐอเมริกา ในระยะเวลาเดียวกันญี่ปุ่นได้ขยายความเจริญทางเศรษฐกิจของตนในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการค้าและการลงทุนทำให้ญี่ปุ่นเริ่มมีบทบาทในเศรษฐกิจของไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับเป็นระยะเวลาที่ไทยมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศอีกด้วย จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนได้อย่างเต็มที่

ดังที่กล่าวมาแล้วความช่วยเหลือของญี่ปุ่นในระยะพ.ศ.2498-2517 ซึ่งตรงกับช่วงที่ไทยใช้แผนพัฒนาฉบับที่ 1-2 นั้น มุ่งสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับการเติบโตของการลงทุนภาคอุตสาหกรรม เช่น โครงการพัฒนาการคมนาคม สาธารณูปโภค ฯลฯ ในการนี้ญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือต่อการไฟฟ้าแห่งประเทศไทยดังนี้คือ ในพ.ศ.2506 ทำการสำรวจเพื่อสร้างโรงงานไฟฟ้าพลังน้ำน้ำพุ่งและโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำโดมน้อย ในพ.ศ.2510 ให้ความช่วยเหลือแก่กรมชลประทาน กรมประมง การรถไฟแห่งประเทศไทย โครงการศูนย์ฝึกโทรคมนาคม โครงการความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Development Survey) ในพ.ศ.2506 ให้ความช่วยเหลือโครงการสร้างศูนย์เครื่องกลที่สงขลา ในพ.ศ.2514 ให้ความช่วยเหลือโครงการสร้างศูนย์เครื่องกลที่สุราษฎร์ธานี ริเริ่มโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมเพื่อเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตรเพื่อการส่งออก และในพ.ศ.2515 ให้ความช่วยเหลือในการก่อสร้างโครงการ Thai-Loas Microwave Telecommunications Network 1-2⁴⁹ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าโครงการความช่วยเหลือของญี่ปุ่นในระยะแรกนี้สอดคล้องกับเป้าหมายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยและมีส่วนปูพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อการเข้ามาลงทุนของญี่ปุ่นในไทยอีกด้วย

⁴⁹ศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์, "ปัญหาความช่วยเหลือที่ญี่ปุ่นให้ต่อไทย", หน้า 8-9.

ตารางที่ 6

สรุปวัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-5

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509)	แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514)	แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519)	แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)	แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)
1. ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	1. ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	1. ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	1. การเร่งพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศให้เกิดการขยายตัว	1. การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการเงินของประเทศให้เกิดความมั่นคง
2. การส่งเสริมการผลิตภาคอุตสาหกรรม	2. การศึกษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการเงิน	2. การศึกษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ	2. การลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน	2. การปรับโครงสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ทงภาคเกษตรและอุตสาหกรรม เพื่อการขยายผลผลิต
3. การส่งเสริมการลงทุนและการแข่งขันในภาคธุรกิจเอกชน	3. การส่งเสริมการลงทุนของเอกชนในภาคอุตสาหกรรม	3. การแก้ไขปัญหาหนี้และการกระจายรายได้	3. การลดอัตราเพิ่มและปรับปรุงคุณภาพประชากร ตลอดจนการเพิ่มการจ้างงานในประเทศ	3. การพัฒนาโครงสร้างและการกระจายบริการทางสังคม
	4. การส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งความเป็นธรรมทางสังคม	4. การยกระดับรายได้และการครองชีพของชาวชนบทและการกระจายรายได้	4. การเร่งบูรณะและปรับปรุงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	4. การแก้ปัญหาความยากจนในชนบทล่าง
		5. ยกระดับการมีงานทำของประชาชน	5. การรักษาความมั่นคงแห่งชาติ	5. การประสานการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงแห่งชาติให้สนับสนุนกัน
		6. การลดอัตราการเพิ่มประชากร		
		7. การขยายบริการสาธารณะให้ทั่วถึงประชาชน		
		8. การรักษาความมั่นคงแห่งชาติ		

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1, 2, 3, 4 และ 5.

สังคมไทยในยุคแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เอื้ออำนวยต่อการเข้ามาของญี่ปุ่นใน
เศรษฐกิจไทย

ก) การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก
ประเทศไทยเริ่มก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง
กับประเทศอังกฤษเป็นต้นมา กล่าวได้ว่าเป้าหมายสำคัญของสนธิสัญญาเบาริ่ง คือต้องการ
ให้ไทยเป็นตลาดสินค้า แหล่งวัตถุดิบ และการลงทุนของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง (Central
Capitalism) ซึ่งมีผลให้ไทยเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิต
เพื่อการค้าและการส่งออกมากขึ้น รวมทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ
ชาวตะวันตกและชาวจีนสามารถเข้ามาลงทุนทางเศรษฐกิจ และมีบทบาทในเศรษฐกิจของไทย
มากขึ้น

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐเริ่มมองเห็นว่าชาวต่าง
ประเทศได้เข้ามามีบทบาทในระบบเศรษฐกิจของไทยมากเกินไป จึงดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ
แบบชาตินิยม โดยการเข้ามาเป็นผู้ประกอบการในภาคเศรษฐกิจเอง แต่การดำเนินงาน
ของรัฐในการเป็นผู้ประกอบการในระบบทุนนิยมของไทย⁵¹ ต้องประสบกับปัญหาต่างๆ
มากมาย ประกอบกับภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ภาวะเศรษฐกิจของไทยตกต่ำอย่างมาก
จึงก่อให้เกิดการทบทวนนโยบายเศรษฐกิจใหม่ โดยการส่งเสริมให้ภาคเอกชนและชาวต่าง
ประเทศเข้ามามีส่วนในการเป็นผู้ประกอบการในเศรษฐกิจของไทย ซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจ
ของไทยมีการขยายตัวในลักษณะของทุนนิยมแบบเสรีมากขึ้น

ปัจจัยภายนอกที่มีส่วนผลักดันเศรษฐกิจของไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมมากยิ่งขึ้น
ก็คือ สหรัฐอเมริกาและธนาคารโลก ซึ่งมีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการกำหนดแนวนโยบาย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵¹ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในเรื่องวิทย์ ลิมปนาท, "บทบาทของรัฐในระบบ
ทุนนิยมของไทย(พ.ศ. 2475-2500)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537).

เศรษฐกิจของไทย⁵² โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนเกิดเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ขึ้นมา และเป็นแบบอย่างในการกำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ เรื่อยมา ทั้งสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลกได้ผลักดันให้รัฐบาลไทยหันมาใช้นโยบายเปิดประเทศมากขึ้นสำหรับการลงทุนจากต่างประเทศ โดยการจัดให้มีโครงการพื้นฐานทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น การคมนาคมขนส่ง พลังงานชลประทาน ฯลฯ เพื่อเป็นการรองรับการลงทุนภาคอุตสาหกรรมจากต่างประเทศ

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทยทุกแผน จะเห็นได้ว่ามีเป้าหมายหลักอยู่ที่การเร่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นที่การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมของประเทศ โดยการมุ่งขยายโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเป็นการปูพื้นฐานให้แก่การลงทุนเอกชนจากต่างประเทศ ภาวะการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ จึงเป็นการเปิดประตูรับการเข้ามาลงทุนของต่างชาติอย่างเต็มที่

ข) การก่อตัวของ "กลุ่มธุรกิจ" ในประเทศไทย⁵³

นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐบาลไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีบทบาทอย่างมากต่อการก่อตัวของ "กลุ่มธุรกิจ" ในประเทศไทย กลุ่มธุรกิจในความหมายนี้ก็คือ "ทุนจีน" หรือทุนพ่อค้าคนจีนในประเทศไทยที่ได้เปลี่ยนตนเองเป็น "ทุนอุตสาหกรรม" ต่อมานั่นเอง กลุ่มธุรกิจที่เติบโตขึ้นมาจากทุนจีนเหล่านั้นเป็นกลุ่มที่มีส่วนชักนำให้บริษัทต่างชาติโดยเฉพาะญี่ปุ่นเข้ามาร่วมลงทุนในไทยและมีบทบาทในเศรษฐกิจไทยต่อมา

⁵² โปรดศีกษารายละเอียดเกี่ยวกับระบบทุนนิยมโลกและบทบาทของสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลกที่มีต่อกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยได้ใน รังสรรค์ ชนะพรพันธ์, กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย: บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ.2475-2530 (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2532).

⁵³ สุวินัย ภรณวลัย, บริษัทญี่ปุ่นกับการเป็น NIC ของประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์, 2532), หน้า 134-151

การก่อตัวของกลุ่มธุรกิจคนจีนอันมีส่วนต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมานั้น นับว่าเกิดขึ้นช้าเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ สุวินัย ภรณวลัย⁵⁴ ได้อธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยเริ่มต้นขึ้นล่าช้าว่ามีสาเหตุมาจากท่าทีที่ไม่แน่นอนของรัฐบาลไทยที่มีต่อคนจีนในประเทศไทย เพราะช่วงก่อนหน้านั้นธุรกิจหลักของไทยได้ตกอยู่ในกำมือของคนจีนเป็นส่วนใหญ่ สภาพอุตสาหกรรมของไทยช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองนั้น โรงงานส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดค่อนข้างเล็กและมุ่งผลิตสินค้าบริโภคเป็นหลัก เช่น ไม้ขีดไฟ สบู่ บุหรี่ น้ำมันมะพร้าว ฯลฯ เหตุที่รัฐบาลไทยในสมัยนั้นไม่ค่อยเต็มใจที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมของภาคเอกชนอย่างจริงจังก็คงเพราะมีปัญหาการส่งเงินกลับประเทศของคนจีน และเกรงว่าจะเป็นการช่วยให้คนจีนครอบงำเศรษฐกิจไทยอย่างเต็มรูปแบบยิ่งขึ้น ดังนั้นนโยบายเศรษฐกิจที่รัฐบาลไทยสมัยนั้นใช้จึงเป็นนโยบายแบบชาตินิยมที่มุ่งยึดเอาสาขาเศรษฐกิจสมัยใหม่คืนมาจากการครอบงำของชาวจีน ด้วยเหตุนี้จนถึงพ.ศ. 2500 อุตสาหกรรมหลัก ๆ ของประเทศเกือบทั้งหมดจึงอยู่ในรูปของรัฐวิสาหกิจหรือไม่ก็อยู่ในรูปของบริษัทเอกชนที่ขุนนางกับทหาร เป็นผู้ควบคุมแต่ชาวจีนเป็นผู้ดูแลกิจการ พัฒนาการของทุนเอกชนในประเทศไทยจึงถูกจำกัดอยู่แต่ธนาคารกับการประกันภัยและพาณิชย์กรรมบางส่วนเท่านั้น แต่ถึงแม้จะได้ชื่อว่าเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้การนำของรัฐบาลเอง ก็หาได้มีความชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 มีความไม่ชัดเจนอยู่มากและขั้นตอนก็ซับซ้อนยุ่งยาก ผลก็คือภายในระยะเวลาไม่กี่ปีหลังจากที่ได้ออกกฎหมายฉบับนี้ มีผู้ยื่นโครงการขอรับการส่งเสริมการลงทุนเกือบ 100 ราย แต่มีเพียง 6 รายเท่านั้นที่ได้รับการส่งเสริมซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นบริษัทในเครือของรัฐบาลเอง เป็นการแสดงถึงผลลัพธ์ที่ขัดแย้งกับเจตจำนงของพระราชบัญญัติฉบับนี้⁵⁵ จากท่าทีที่ไม่ชัดเจนของรัฐบาลไทยที่ลังเลไม่รู้ว่าควรจะดำเนินนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบ

⁵⁴ สุวินัย ภรณวลัย, บริษัทผู้ปั่นกับการเป็น NIC ของประเทศไทย, หน้า 134-151.

⁵⁵ ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน Kurimoto Hirochi, "The Industrialization of Asia and The Role of Foreign Capital" in Japanese), Ajikeizai, vol 13, No.2, 1972.

ภายใต้การนำของรัฐดีหรือว่าภายใต้การนำของเอกชนดี อีกทั้งยังลังเลอีกว่าควรจะใช้ นโยบายจัดหรือใช้นโยบายกลมกลืนต่อชาวจีนในประเทศไทยดีเช่นนี้เอง จึงทำให้การเริ่มต้น ของการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างจริงจังในประเทศไทยต้องล่าช้ากว่าที่ควรจะเป็น⁵⁶

ต่อมาในสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ขึ้นบริหารประเทศใน พ.ศ. 2503 รัฐบาลชุดนี้ได้ละทิ้งท่าทีที่ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งละทิ้งนโยบายชาตินิยมและหันมาใช้นโยบายที่มีลักษณะ เสรีนิยมมากขึ้น ผู้ที่สนับสนุน ให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจอย่างขนานใหญ่ของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์คือนักข้าราชการ นักวิชาการ (Technocrat) จำนวนหนึ่งที่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่เป็น ลูกชาวจีน จึงไม่ผูกพันกับนโยบายชาตินิยมมากนักและมีความเห็นว่ามันอาจจะ เป็นทุนไทยหรือ ทุนจีนหรือทุนต่างชาติ ถ้าหากมีส่วนช่วยยกระดับประเทศไทยให้เป็นรัฐชาติที่ทันสมัย ทำให้ ประเทศสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นได้แล้วก็ล้วนส่งเสริมทั้งสิ้น นโยบายเศรษฐกิจใหม่ของ รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ 1) ยอมรับคำแนะนำของ คณะสำรวจระบบเศรษฐกิจไทยของธนาคารโลกและเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 2) ลด บทบาทของรัฐในฐานะที่เป็นผู้ผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เองโดยตรงให้หันไปเน้นการพัฒนา พื้นฐานอุตสาหกรรมเป็นหลัก 3) ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2503 4) ขึ้นกำแพงภาษีอากรนำเข้าในผลิตภัณฑ์สินค้าหลักเพื่อคุ้มครองอุตสาหกรรม ในประเทศ จากนโยบายเศรษฐกิจใหม่นี้มีผลกระทบต่อทุนพ่อค้าเงินในประเทศไทย เพราะจาก อดีตที่ผ่านมาพ่อค้าเงินรู้สึกไม่มั่นใจในอนาคต เนื่องจากได้รับแรงกดดันจากนโยบายเศรษฐกิจ ชาตินิยมของรัฐบาลไทยมาตลอด และเพื่อที่จะรักษาสถานภาพและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและ สังคมที่มีอยู่ จึงต้องปรับตัวให้กลายเป็นคนไทยหรือให้มีความเป็นไทยมากขึ้น โดยการตั้งรกราก ในประเทศไทย และลงทุนในอุตสาหกรรมที่สำคัญของไทย ซึ่งเป็นพลังผลักดันเศรษฐกิจของไทย ให้พัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยม

⁵⁶ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน ปราณี ทินกร, "เส้นทางการพัฒนาอุตสาหกรรม ในประเทศไทย", ใน เศรษฐกิจไทย : บนเส้นทางแห่งสันติประชาธรรม (เล่มที่ 1), รั้งสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และนิพนธ์ พัวพงศกร, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531)

สำหรับนโยบายการขึ้นกำแพงภาษีสินค้านำเข้าได้ให้โอกาสพ่อค้าชาวจีนในการที่จะเปลี่ยนทิศทางการทำธุรกิจของพวกเขา ทั้งนี้เพราะว่าสำหรับพ่อค้าชาวจีนที่เคยทำธุรกิจนำเข้าเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น สิ่งทอ เครื่องใช้ไฟฟ้า เหล็กกล้า เคมี ฯลฯ ให้กับต่างประเทศมาก่อน การขึ้นภาษีนำเข้าก่อให้เกิดทางเลือก 2 ทางคือ เลือกที่จะลดกิจกรรมการนำเข้าและหันไปทำธุรกิจอย่างอื่นที่ไม่ใช่การลงทุนทางอุตสาหกรรม หรือเลือกที่จะเคลื่อนย้ายธุรกิจหลักของตนจากสาขาพาณิชย์กรรมไปสู่สาขาอุตสาหกรรมแทน ซึ่งถ้าเลือกหนทางนี้จะได้เปรียบมากกว่า เพราะว่าจะได้รับสิทธิประโยชน์จากราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม แต่พ่อค้าจีนเหล่านี้ไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านเทคโนโลยีการผลิตมาก่อน ประกอบกับต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมากในการซื้อเครื่องจักรอุปกรณ์การผลิตและในการสร้างโรงงานสมัยใหม่ แต่สิ่งที่เข้ามาช่วยเสริมการตัดสินใจลงทุนของพ่อค้าจีนให้เข้าสู่การผลิตในภาคอุตสาหกรรมก็คือ การเข้ามาลงทุนของญี่ปุ่นในรูปของการก่อตั้งบริษัทร่วมทุน (Joint Venture) กับญี่ปุ่น ตามนโยบายส่งเสริมการเข้ามาลงทุนของต่างชาติ จึงเป็นการประสานความเชี่ยวชาญทางการตลาดภายในประเทศของพ่อค้าชาวจีน เข้ากับเงินทุนและเทคโนโลยีของบริษัทญี่ปุ่น กล่าวได้ว่าความต้องการของกลุ่มธุรกิจในเมืองไทยที่เกิดขึ้นใหม่นี้ตอบรับเป็นอย่างดีต่อการเข้ามาลงทุนของญี่ปุ่นในไทย ตัวอย่างของกลุ่มธุรกิจในเมืองไทยที่เกิดขึ้นในช่วงการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ที่ร่วมลงทุนกับบริษัทญี่ปุ่น ดูได้จากตารางที่ 7 ต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7

ตัวอย่างกลุ่มธุรกิจไทยที่ร่วมลงทุนกับญี่ปุ่นในระยะแรก

ชื่อกลุ่ม	ประเภทธุรกิจ	ธุรกิจดั้งเดิม	การลงทุนร่วมกับญี่ปุ่น
สหายเนียน	สิ่งทอ เสื้อผ้า	พ่อบ้านนำเข้า	2504-Union Yoshida Industries
ชีว	เครื่องไฟฟ้า	พ่อบ้านนำเข้า	2504-National Thai
สยามมอเตอร์	รถยนต์	พ่อบ้านนำเข้า	2505-Siam Motors and Nissan
SPI	สินค้าอุปโภคบริโภค	พ่อบ้านนำเข้า	2505-Lion Bangkok
โพธิ์ตันงูร	สิ่งทอ	พ่อบ้านนำเข้า	2506-Thai Blanket Industries
คาเซย์ทรีสต์	เคมี สิ่งทอ การเงิน	ธนาคาร	2506-Thai Asahi Glass
บุญสูง	เหมืองแร่	เหมืองแร่ ส่งออก	2509-Isuzu Motors
เมโทร	ธุรกิจเกษตร (ปุ๋ย)	พ่อบ้านนำเข้า	2516-Thai Central Chemical
กมลสุโกศล	รถยนต์ โรงแรม	พ่อบ้านนำเข้า	2517-Sukosol and Mazda Motor Industry

ที่มา : Suehiro Akira, "The structure of Capital Accumulation of Thai Business Groups"(in Japanese). *Ajia Keizai* Vol.25, No 10 (1984) อ้างถึงใน สุวินัย ภรณวลัย. บริษัทญี่ปุ่นกับการเป็น NIC ของประเทศไทย, หน้า 143-145.

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่าเป็นกลุ่มธุรกิจที่ร่วมทุนกับญี่ปุ่นในยุคแรกๆ ที่สามารถวางรากฐานและขยายสาขามาจนปัจจุบัน และยังเป็นบริษัทแนวหน้าในธุรกิจประเภทเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งทอ(สหยูเนี่ยน คาเช่ย์) เครื่องไฟฟ้า(ซีว) สินค้าอุปโภคบริโภค (ไลอ้อน) ธุรกิจเกษตร(เมโทร) รถยนต์(สยามกลการ อีซูซุมอเตอร์ สุโกศลมาสด้า) เป็นต้น ทั้งนี้ด้วยความชำนาญในด้านการตลาดภายในของกลุ่มธุรกิจไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้ และความสามารถทางด้านเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ ทำให้สินค้าเหล่านี้มีราคาถูกและคุณภาพดี ซึ่งเป็น การวางรากฐานและความเจริญทางด้านเศรษฐกิจของไทยยุคทุนนิยมได้เป็นอย่างดี

ค) นโยบายส่งเสริมการลงทุนโดยรัฐบาล

นับแต่ประเทศไทยเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมโดยการส่งเสริมการลงทุน มาตรการที่มีส่วนกระตุ้นการลงทุนในภาคเอกชนที่สำคัญได้แก่ การใช้ขบประมาณจำนวนมาก ในการสร้างและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านสาธารณูปโภคต่างๆ ที่มีความจำเป็น ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างถนนและแหล่งพลังงาน ไฟฟ้าตั้งแต่ราว พ.ศ.2500 และในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 2 สิ่งทีกระตุ้นการลงทุนอีกอย่างหนึ่งคือ รัฐบาลได้ออกกฎหมายส่งเสริมการลงทุนซึ่งเริ่มมีผลบังคับใช้อย่างจริงจัง ในพ.ศ.2503⁵⁷ โดยการกำหนดมาตรการต่าง ๆ ที่จูงใจผู้ลงทุนทั้งภายในและจาก ภายนอกประเทศ ให้มาทำการลงทุนในกิจการที่รัฐบาลเห็นว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนา เศรษฐกิจ สิ่งจูงใจดังกล่าวประกอบด้วย การให้ประกันว่ารัฐจะไม่โอนกิจการของเอกชน มาเป็นของรัฐ และไม่ประกอบกิจการที่จะแข่งขันกับกิจการของเอกชนที่ได้รับการส่งเสริม และอนุญาตให้นำเงินตราต่างประเทศ ซึ่งเป็นผลตอบแทนจากการลงทุนและค่าชดเชยอื่นๆ ออกนอกประเทศ อนุญาตให้ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และนำช่างฝีมือและผู้บริหารงานชาว ต่างด้าวเข้ามาทำงานในกิจการที่ได้รับการส่งเสริมได้ สิ่งจูงใจสำคัญต่อกิจการที่ได้รับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁷ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับพ.ร.บ.ส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม ฉบับต่าง ๆ (พ.ศ.2503 2508 2511 และประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 227) ได้ใน วิวัฒน์ชัย อัดถากร, บทบาทของการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2517) หน้า 19-23

การส่งเสริมได้แก่ การคุ้มครองในกรณีที่เป็นโดยการห้ามการนำเข้าหรือการตั้งค่าธรรมเนียมนำเข้า (นอกเหนือจากการเก็บอากรขาเข้า) ในผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันกับที่ผลิตในประเทศโดยกิจการที่ได้รับการส่งเสริม และการให้สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ทางด้านภาษีอากร เช่น การยกเว้นอากรขาเข้าและภาษีการค้าสำหรับเครื่องจักร ส่วนประกอบและอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจการที่ได้รับการส่งเสริม การยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลในระยะเวลาหนึ่ง และการยกเว้นหรือลดหย่อนอากรขาเข้า และภาษีการค้าในสินค้าชั้นกลางหรือวัตถุดิบที่นำเข้าจากต่างประเทศ

รัฐบาลได้แก้ไขปรับปรุงกฎหมายส่งเสริมการลงทุนต่อมาหลายครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ในช่วงแรกของการส่งเสริมการลงทุน อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ใช้ทุนมากดูเหมือนจะได้รับความสนใจเป็นพิเศษ โดยที่กฎหมายส่งเสริมการลงทุนมีการกำหนดขนาดการผลิตขั้นต่ำและแบ่งประเภทกิจการตามลำดับความสำคัญไว้ 3 ประเภท เพื่อให้สิทธิประโยชน์ทางด้านยกเว้นหรือลดหย่อนอากรขาเข้าในวัตถุดิบและสินค้าชั้นกลางอื่น ๆ ลดหลั่นกันไป และกิจการที่จัดอยู่ในประเภท ก. ซึ่งเป็นกิจการที่ถือว่ามีความสำคัญมาก ซึ่งจะได้รับการยกเว้นภาษีในวัตถุดิบใช้เต็ม 100% นั้น ส่วนมากเป็นอุตสาหกรรมหนักที่ต้องใช้เงินลงทุนมาก เช่น การถลุงเหล็ก การผลิตเครื่องจักรกลและชิ้นส่วน การผลิตยางรถยนต์และเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นต้น

ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) มีการกล่าวถึงการให้ความสำคัญแก่อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมากและอุตสาหกรรมที่มีผลเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอื่นโดยการใช้วัสดุภายในประเทศ ในช่วงนี้เริ่มมีการตระหนักกันว่าอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมในระยะแรกส่วนใหญ่มีการนำเข้าวัตถุดิบชั้นกลางจากต่างประเทศในอัตราสูง สิทธิพิเศษที่อุตสาหกรรมประเภท ก. (ยกเว้นภาษีวัสดุทั้งหมด) และประเภท ข. (ยกเว้นภาษีวัสดุครึ่งหนึ่ง) ที่เคยได้รับได้ถูกยกเลิกไปใน พ.ศ. 2510 หลังจากที่พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2505 ประกาศใช้แล้วเป็นเวลา 5 ปี และกิจการที่ได้รับการส่งเสริมจะให้ลดหย่อนอากรในวัสดุนำเข้าเพียง 1 ใน 3 โดยถือเป็นกิจการประเภท ค. (ยกเว้นภาษีไม่เกิน 1 ใน 3) ทั้งสิ้น ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ได้มีการเน้นถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก และการกระจายโรงงานอุตสาหกรรมออกไปสู่ส่วนภูมิภาค ในพ.ศ. 2515 ได้มีการประกาศใช้กฎหมายส่งเสริมการลงทุนฉบับใหม่ (ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 227) ซึ่งกำหนดสิทธิประโยชน์มากขึ้นแก่

อุตสาหกรรมผลิตเพื่อการส่งออก และที่ตั้งอยู่ในเขตอุตสาหกรรมที่ทางรัฐบาลกำหนด และสิทธิประโยชน์การยกเว้นหรือลดหย่อนภาษีอากรในเวลานี้ ได้กำหนดไว้แก่อุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อการส่งออกเท่านั้น

การที่รัฐบาลได้ออกกฎหมายส่งเสริมการลงทุนนั้นนับว่าเป็นการช่วยสร้างบรรยากาศของการลงทุนให้ดีขึ้น มีผลทำให้การลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนมีจำนวนเพิ่มขึ้นโดยลำดับทั้งเงินลงทุนในประเทศและเงินลงทุนจากต่างประเทศ และบริษัทต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในไทยเป็นอันดับหนึ่ง ภายหลังกฎหมายส่งเสริมการลงทุนแล้วก็คือญี่ปุ่น

จากปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาจะพบว่าสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยได้เปิดรับการเข้ามาลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย กล่าวคือ เมื่อสังคมไทยก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจึงมุ่งไปที่ภาคอุตสาหกรรมเป็นหลักโดยมีกรอบของการพัฒนาประเทศอยู่ที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การที่รัฐบาลยกเลิกนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมทำให้เกิดกลุ่มธุรกิจคนไทยเชื้อสายจีนขึ้นมา ซึ่งเป็นกลุ่มธุรกิจที่มีบทบาทอยู่ในเศรษฐกิจของประเทศอยู่แล้ว และเมื่อรัฐบาลมีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเน้นที่การลงทุนภาคอุตสาหกรรม กลุ่มธุรกิจเหล่านี้จึงเข้ามาลงทุน แต่เนื่องจากขาดความรู้ทางด้านเทคโนโลยี จึงต้องรับการร่วมลงทุนจากบริษัทต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่คือญี่ปุ่นที่มีความต้องการขยายแหล่งผลิตออกนอกประเทศอยู่แล้ว เมื่อรัฐบาลไทยออกกฎหมายคุ้มครองการลงทุนด้วยเช่นนี้จึงเป็นการสะดวกต่อการเข้ามาลงทุนในไทย และนับแต่นั้นมาบริษัทญี่ปุ่นก็เข้ามาลงทุนในประเทศไทยเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้นจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทยในเวลาต่อมา

การลงทุนและการค้าของญี่ปุ่นในประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2

1. การลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย

ผลจากการที่ประเทศไทยมีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจประเทศแบบใหม่ เป็นการเปิดโอกาสให้กับการเข้ามาลงทุนของต่างชาติในไทยมากยิ่งขึ้น ประเทศญี่ปุ่นเริ่มลงทุนในต่างประเทศในพ.ศ. 2494 ซึ่งเป็นระยะที่ญี่ปุ่นเริ่มฟื้นตัวจากสงครามโลกครั้งที่สอง และเริ่มมี

ความสนใจมาลงทุนในไทยอย่างจริงจัง เมื่อรัฐบาลไทยมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ประกอบกับประเทศไทยมีแรงงานที่เหลือเฟือและค่าจ้างแรงงานถูก บรรยากาศการลงทุนทั่วไปก็ดีพอสมควร หากเปรียบเทียบความมีเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจกับประเทศใกล้เคียงบางประเทศ เช่น ลาว กัมพูชา เวียดนาม ญี่ปุ่นจึงเข้ามาลงทุนในไทยเป็นจำนวนมากนับแต่มีกฎหมายส่งเสริมการลงทุนเป็นต้นมา (ดูตารางที่ 8 ประกอบ)

ตารางที่ 8

ทุนจดทะเบียนของต่างชาติที่ได้รับการส่งเสริม (ตุลาคม 2503-กุมภาพันธ์ 2514)

ประเทศที่มาลงทุน	ทุนจดทะเบียนของกิจการที่เป็นของสัญชาติเดียว		ทุนจดทะเบียนของกิจการลงทุนร่วมกันกับทุนไทย		รวมทุนจดทะเบียนทั้งหมด	
	ล้านบาท	%	ล้านบาท	%	ล้านบาท	%
ไทย	1,921	86.00	2,915	58.29	4,837	66.85
ญี่ปุ่น	194	8.69	650	13.01	845	11.68
สหรัฐอเมริกา	68	3.07	338	6.78	407	5.63
ไต้หวัน	3	0.13	374	7.49	377	5.22
อังกฤษ	11	0.49	124	2.48	135	1.87
เยอรมันตะวันตก	16	0.76	30	0.60	46	0.65
อินเดีย	8	0.36	19	0.38	27	0.38
สิงคโปร์	11	0.50	14	0.29	25	0.36
อื่น ๆ	-	-	528	10.68	528	7.36

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน อ้างถึงใน สถาบันวิจัยธุรกิจและพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บทบาททางการค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า 44.

จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นเป็นต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในไทยเป็นจำนวนสูงสุดในบรรดาเงินลงทุนจากต่างประเทศที่ได้รับการส่งเสริมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม การลงทุนของญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น สิ่งทอ เคมีภัณฑ์ อุตสาหกรรมประกอบรถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น เมื่อดูต่อไปในตารางที่ 9 จะพบว่า อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นกิจการที่ญี่ปุ่นลงทุนมากที่สุด รองลงมาคือ ประเภทเคมีภัณฑ์ รถยนต์ และโลหะ ตามลำดับ

ตารางที่ 9

จำนวนของบริษัทญี่ปุ่นแยกตามประเภทอุตสาหกรรม (ข้อมูลถึง พ.ศ.2516)

ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนบริษัท
สิ่งทอ	31
เคมีภัณฑ์ และยา	20
รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์	14
เหล็ก โลหะ และอโลหะ	13
เหมืองแร่ เกษตร และประมง	9
ไฟฟ้า	7
อาหาร	7
อื่น ๆ	5
รวม	106

ที่มา : หอการค้าญี่ปุ่น อ่างถึงใน วิวัฒน์ชัย อัดถากร. บทบาทของการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย. หน้า 142.

เมื่อเปรียบเทียบแล้ว อุตสาหกรรมประเภทสิ่งทอมีจำนวนมากที่สุด และเป็นประเภทของโรงงานญี่ปุ่นที่เข้ามาตั้งก่อนโรงงานประเภทอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นประสบปัญหาขาดแคลนแรงงาน^{๕๘} โรงงานประเภทต้องการแรงงานมาก เช่น สิ่งทอ โรงงานประกอบรถยนต์ ฯลฯ จึงต้องย้ายไปสู่ประเทศอื่นที่มีแรงงานมากและค่าแรงถูก เหตุผลอีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ ประเทศญี่ปุ่นกำลังประสบปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษ โรงงานอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ของญี่ปุ่นโดยเฉพาะประเภทสิ่งทอ เคมีภัณฑ์ โลหะ ประกอบรถยนต์ ซึ่งล้วนเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษตามมาจากกระบวนการผลิต จึงต้องหาแหล่งที่ตั้งใหม่ และประเทศไทยก็เป็นแหล่งผลิตหนึ่งที่ญี่ปุ่นเคลื่อนย้ายอุตสาหกรรมประเภทเหล่านี้มา

เมื่อพิจารณาการลงทุนของญี่ปุ่นในระยะนี้ ถึงแม้จะมีผลดีต่อเศรษฐกิจไทยบ้าง เช่น มีส่วนช่วยระดมเงินทุนด้านพัฒนาอุตสาหกรรม เกิดอุตสาหกรรมใหม่ ๆ หลายประเภท รวมทั้งมีส่วนช่วยในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศ แต่ก็มีผลเสียแก่สภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยบางประการ คือ เรื่องมลพิษที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ย้ายมาจากประเทศญี่ปุ่นผลกระทบประการต่อมา คือ เรื่องการใช้วัตถุดิบในการผลิตของบริษัทร่วมทุนที่ส่วนใหญ่ใช้วัตถุดิบที่นำเข้าจากญี่ปุ่น(ตารางที่ 10) ซึ่งส่งผลเสียต่อเศรษฐกิจไทยคือทำให้ไทยต้องขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นเป็นจำนวนสูงขึ้นไปอีก แสดงให้เห็นว่านโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าของรัฐบาลในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 นั้นไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะอุตสาหกรรมที่ก่อตั้งขึ้นมากลับนำวัตถุดิบสินค้าประเภทเครื่องจักรต่าง ๆ เข้ามาเป็นจำนวนมาก จนทำให้ดุลการค้าขาดดุลสูงขึ้น เห็นได้จากในพ.ศ.2513 ปีเดียวอุตสาหกรรมหนักประเภทสิ่งทอ โลหะ รถยนต์ มีปริมาณการนำเข้าวัตถุดิบจากญี่ปุ่นสูงถึง 60.8%

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๘} "ญี่ปุ่นหวังอะไร ไทยหวังอะไรจากการลงทุน", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (มีนาคม 2517): 31.

ตารางที่ 10
เปรียบเทียบจำนวนการนำเข้าวัตถุดิบ พ.ศ.2513

ประเภทอุตสาหกรรม	วัตถุดิบทั้งหมด	นำเข้าจากญี่ปุ่น	นำเข้าจากประเทศอื่น	ใช้วัตถุดิบในประเทศ
สิ่งทอ	100%	30.0%	30.7%	39.4%
รถยนต์	100%	86.8%	1.1%	12.1%
โลหะ	100%	68.4%	20.7%	11.0%
อาหาร	100%	10.9%	-	89.1%
อื่น ๆ	100%	69.0%	3.3%	27.7%
เฉลี่ย	100%	60.8%	14.7%	24.4%

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน อ้างถึงใน สถาบันวิจัยธุรกิจ
คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บทบาททางการค้า
และอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในประเทศไทย. หน้า 48.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้หากพิจารณาในแง่การร่วมลงทุนกับฝ่ายไทยแล้ว จะพบว่าส่วนใหญ่ชาวญี่ปุ่นจะเป็นผู้ถือหุ้นฝ่ายมากในการร่วมลงทุนอีกนั่นเอง

ตาราง 11

อัตราการถือหุ้นของชาวญี่ปุ่นในบริษัทร่วมลงทุน

ประเภทอุตสาหกรรม	พ.ศ. 2510	พ.ศ. 2511	พ.ศ. 2512	พ.ศ. 2513	พ.ศ. 2514	พ.ศ. 2515
สิ่งทอ	76%	76%	72%	68%	67%	56%
รถยนต์	78%	73%	71%	70%	71%	71%
โลหะ	56%	62%	62%	62%	60%	55%
อาหาร	90%	91%	91%	88%	88%	73%
อื่น ๆ	65%	60%	60%	58%	55%	50%
รวม	74%	73%	71%	68%	67%	59%

ที่มา : หอการค้าญี่ปุ่น. "รายงานผลการศึกษาลงทุนของวิสาหกิจญี่ปุ่นที่มีต่อเศรษฐกิจไทย ครั้งที่ 5", พฤศจิกายน 2516, หน้า 7. อ้างถึงใน วิวัฒน์ชัย อัดดากร. บทบาทของการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย, หน้า 34-35.

ตัวเลขจากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่าบริษัทญี่ปุ่นที่ลงทุนในอุตสาหกรรมใหญ่ประเภท สิ่งทอ รถยนต์ โลหะ ฯลฯ นั้น ฝ่ายญี่ปุ่นจะเป็นผู้ถือหุ้นเกิน 50% ทั้งสิ้น แน่แน่นอนว่าในเรื่องของการบริหารงานนั้นต้องตกอยู่กับฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งถ้าถือหุ้นมากก็ย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดนโยบาย และการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อฝ่ายตนมากที่สุด

กล่าวโดยสรุปการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทยในระยะนี้ พบว่า มีส่วนช่วยให้ภาคอุตสาหกรรมของไทยขยายตัวอยู่บ้าง ในแง่ที่ก่อให้เกิดการผลิตสินค้าใหม่ๆ หลายประเภท แต่เมื่อพิจารณาถึงผลกระทบโดยรวมแล้ว พบว่าไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง

มลพิษ เรื่องการนำเข้าจากญี่ปุ่นที่ก่อให้เกิดภาวะการขาดดุล หรือแม้แต่เรื่องการบริหารงานในบริษัทร่วมทุนที่ส่วนใหญ่จะตกอยู่ในมือของฝ่ายญี่ปุ่น เป็นต้น และเมื่อพิจารณาภาวะการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นประกอบไปด้วยแล้ว ก็ยิ่งพบว่าไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบดุลการค้ากับญี่ปุ่นมาโดยตลอด ปัญหาการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น เช่นนี้ ได้สร้างความไม่พอใจขึ้นทั่วไปในหมู่นักศึกษา ประชาชน จนเกิดเป็นการต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นมา ในช่วง พ.ศ.2515-2517

2. การค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น

ภายหลังจากที่ได้มีการทำข้อตกลงทางการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในพ.ศ. 2501 เป็นต้นมา การค้าระหว่างประเทศทั้งสองก็ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ไชยวัฒน์ คำชู ได้ให้ความเห็นว่า "ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีลักษณะโดยทั่วไปเหมือนกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่กำลังพัฒนากับประเทศที่พัฒนาแล้ว"⁵⁹ กล่าวคือ สินค้าออกของไทยส่วนใหญ่ที่ส่งไปขายญี่ปุ่นเป็นสินค้าขั้นปฐมที่ยังไม่ได้แปรรูป ส่วนสินค้าที่ไทยนำเข้าจากญี่ปุ่น ส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าอุตสาหกรรมจำพวกเครื่องจักร อุปกรณ์รถยนต์ เครื่องไฟฟ้า เป็นต้น ในช่วงตั้งแต่ พ.ศ.2501 เป็นต้นมา ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบดุลการค้ากับญี่ปุ่นมาโดยตลอด และเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ดังตารางที่ 12 ต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁹ ไชยวัฒน์ คำชู, "ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น : อดีต ปัจจุบัน อนาคต", หน้า

ตารางที่ 12

สถิติการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น พ.ศ.2504-2515 (มูลค่า-ล้านบาท)

ปี	สินค้าขาเข้า		สินค้าขาออก		ดุลการค้า	
	จากญี่ปุ่น	เทียบกับสินค้า ขาเข้าทั้งหมด (%)	ไปญี่ปุ่น	เทียบกับสินค้า ขาออกทั้งหมด (%)	กับญี่ปุ่น	โดยส่วนรวม ทุกประเทศ
2501	1,890	23	486	7	-1,404	-1,790
2502	2,256	25	888	12	-1,368	-1,428
2503	2,463	26	1,530	18	-933	-1,008
2504	2,953	29	1,410	14	-1,543	-290
2505	3,357	29	1,353	14	-2,004	-1,974
2506	4,073	32	1,826	19	-2,247	-3,126
2507	4,704	33	2,672	22	-2,032	-1,914
2508	5,200	34	2,359	18	-2,841	-2,492
2509	6,743	36	2,940	21	-3,803	-4,405
2510	8,046	36	2,999	21	-5,047	-8,022
2511	8,274	34	2,874	21	-5,400	-10,424
2512	9,515	35	3,192	22	-6,323	-12,169
2513	10,107	37	3,770	26	-6,337	-12,237
2514	10,093	38	4,277	25	-6,816	-9,513
2515	11,401	37	4,660	21	-6,741	-8,384

ที่มา : กองนโยบายการพาณิชย์ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์. "สถิติแสดงสถานะการค้า
รายปีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ.2462-2521". มิถุนายน 2522.
(อัดสำเนา)

เมื่อดูจากสถิติจะพบว่าปริมาณการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับทุกปี ในพ.ศ. 2515 สินค้าเข้าจากญี่ปุ่นมีมูลค่ารวมทั้งสิ้นถึง 11,401 ล้านบาท ขณะที่สินค้าออกจากไทยไปญี่ปุ่นมีมูลค่าเพียง 4,660 ล้านบาท ยอดขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นในพ.ศ. 2515 จึงสูงถึง 6,741 ล้านบาท สำหรับสินค้าขาเข้าที่สำคัญจากญี่ปุ่นนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในประเภทเครื่องจักรกลและอุปกรณ์ในการขนส่ง อุปกรณ์ไฟฟ้า เหล็ก เหล็กกล้า ผ้าฝ้าย ผ้าทอด้วยเส้นใยสังเคราะห์ เคมีภัณฑ์ กระดาษ รถยนต์ ฯลฯ ส่วนสินค้าออกที่สำคัญของไทยที่ส่งไปญี่ปุ่น ประกอบด้วย ยางพารา ข้าว ข้าวโพด บอ เมล็ดนุ่น ดีบุก วุลแฟรม น้ำตาล⁶⁰ เป็นต้น สรุปแล้วสินค้าออกของไทยไปญี่ปุ่นส่วนใหญ่ประกอบด้วยวัตถุดิบทางเกษตรกรรม ส่วนสินค้าเข้าจากญี่ปุ่นเป็นสินค้าอุตสาหกรรมชนิดต่าง ๆ

การค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในช่วงพ.ศ. 2501-2515 นั้น ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบดุลการค้าต่อญี่ปุ่นมาโดยตลอด ทั้งนี้จากรายงานวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (สิ้นสุด พ.ศ. 2517)" โดย เขียน ธีระวิทย์ ได้ทำการวิเคราะห์ถึงมูลเหตุที่ทำให้ไทยต้องเสียดุลการค้าต่อญี่ปุ่นไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1. ญี่ปุ่นมีทุนมาก ลูกค้านักค้าอาจได้สินเชื่อเป็นเวลานาน ลูกค้านักค้าจึงชอบสั่งสินค้ามามาก ๆ เพราะสั่งสินค้า (เช่น รถยนต์) มาขายแล้วเอาเงินทุนได้นานกว่าจะต้องชำระหนี้ให้แก่ขายทุนญี่ปุ่น นอกจากนี้บริษัทญี่ปุ่นอาจซื้อสินค้าไทยไปกักตุนไว้ และอาจนำออกขายตัดราคาสินค้าไทยได้ ส่วนของคนไทยผู้ค้ามีทุนน้อย ไม่สามารถกักตุนสินค้าไว้ให้มีจำนวนมากพอที่จะเป็นหลักประกันการส่งออกได้ ฉะนั้น เวลาที่ญี่ปุ่นเสนอซื้อจำนวนมาก ก็ไม่มีสินค้าขายให้ หรือพอมีความต้องการในท้องตลาด ก็พยายามไปซื้อโดยกตราคาเพื่อกำไร ถ้ากตราคาจากผู้ผลิตไม่ได้ก็อาจผิดสัญญา จึงทำให้ลูกค้าญี่ปุ่นไม่ไว้วางใจในการซื้อขายกันคราวต่อไป

2. ญี่ปุ่นมีตลาดการค้ากว้างขวางเกือบทั่วโลก ไม่รังเกียจลัทธิการเมือง แต่ไทยเลือกคู่ค้าไทยไม่ยอมค้ากับสาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้งที่รู้ว่าไทยมีสินค้าบางอย่างที่จีนต้องการมาก และจีนมีสินค้าบางอย่างที่ราคาถูกกว่าอย่างอื่น ผลที่ตามมาคือ ไทยมีตลาด

⁶⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ พณ.0301.1.13/9 เอกสารกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ เรื่องการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (พ.ศ. 2513-2515)

การค้าแคบ ไม่มีอำนาจต่อรอง ญี่ปุ่นเน้นค้าขายกับทุกประเทศที่ต้องการจะค้าขายด้วย จึงมีตลาดกระจายอย่างกว้างขวาง

3. ญี่ปุ่นส่งเสริมสินค้าออกโดยมีหน่วยงานแสวงหาข้อมูลและส่งเสริมสินค้าออก เช่น ศูนย์การค้าญี่ปุ่นที่ถนนราชดำริ รวมทั้งผู้ส่งสินค้าออกเองก็มักมีมาตรการให้เครดิตแก่ผู้ซื้อในระยะยาว ให้เงื่อนไขเงินผ่อนเพื่อดึงดูดใจผู้ซื้อ เป็นต้น รวมทั้งญี่ปุ่นมีการตรวจสอบคุณภาพสินค้าก่อนส่งออก ญี่ปุ่นได้ประกาศใช้กฎหมายบังคับให้สินค้าที่ส่งออกให้ได้รับการตรวจสอบคุณภาพ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2501 โดยสินค้าที่จะส่งออกต้องได้รับการตรวจสอบคุณภาพจากสำนักงานตรวจสอบคุณภาพของทางการ หรือองค์กรเอกชนที่ได้รับมอบหมายเสียก่อน สินค้าที่ต้องผ่านการตรวจสอบคุณภาพมี 145 รายการ หรือประมาณ 40% ของสินค้าส่งออกทั้งหมด ฉะนั้นคุณภาพของสินค้าญี่ปุ่นจึงเชื่อถือได้ ส่วนสินค้าไทยบางอย่างก็มีการตรวจสอบคุณภาพ บางอย่างก็ไม่มี จะมีหรือไม่ก็ตามพ่อค้าญี่ปุ่นไม่เชื่อว่าสินค้าไทยอยู่ในระดับมาตรฐานดีพอ การตรวจสอบจึงไม่ได้ผล ฉะนั้นสินค้าจากไทยจึงไม่เป็นที่ไว้วางใจสำหรับญี่ปุ่นเท่าไรนัก เช่น สินค้าปอ ปรากฏว่าพ่อค้าญี่ปุ่น ซื้อปอของปากีสถาน ในราคาแพงกว่าปอไทย

4. ญี่ปุ่นกุมอำนาจการขนส่งและการประกันภัย การขนส่งสินค้าเข้าออกของไทยนั้น โดยมากจัดการโดยบริษัทเดินเรือญี่ปุ่น ไทยมีเรือเดินสมุทรน้อย และส่วนมากเป็นเรือชั้นสองจึงเปิดช่องทางให้บริษัทเดินเรือญี่ปุ่นขนส่งสินค้าเข้าออกของไทยเสียเป็นส่วนมาก และสินค้าไทยที่ไทยได้สิทธิขนส่งก็มักเป็นสินค้าที่มีค่าระวางที่ต่ำ เช่น บัญ ส่วนสินค้าที่มีค่าระวางขนส่งแพง บริษัทเดินเรือญี่ปุ่นซึ่งมีเรือที่ตึกกว่าเป็นฝ่ายขนส่ง ประมาณกันว่าไทยต้องเสียค่าระวางบรรทุกสินค้าขาเข้าจากญี่ปุ่น และขาออกไปยังญี่ปุ่น เป็นมูลค่าดังนี้

ปีพ.ศ.2510 รวม 1,104.5 ล้านบาท

ปีพ.ศ.2511 รวม 1,114.8 ล้านบาท

ปีพ.ศ.2512 รวม 1,270.7 ล้านบาท

ปีพ.ศ.2513 รวม 1,387.7 ล้านบาท

ปีพ.ศ.2514 รวม 1,419.0 ล้านบาท

เนื่องจากไทยไม่มีอำนาจต่อรอง การกำหนดค่าระวางค่าขนส่งก็มีลักษณะไม่เป็นธรรมในบางครั้ง การประกันภัยทางทะเลก็เช่นกัน ปกติผู้ค้าเป็นบริษัทญี่ปุ่น ย่อมทำประกันกับบริษัท

ญี่ปุ่นด้วยกัน ในแต่ละปีไทยต้องเสียค่าประกันภัยสินค้าขาเข้า และขาออกระหว่างไทย ญี่ปุ่น ประมาณดังนี้

ปี	ค่าประกันสินค้าจากญี่ปุ่น	ค่าประกันสินค้าไปญี่ปุ่น	รวม (ล้านบาท)
พ.ศ.2510	40.23	15.00	55.23
พ.ศ.2511	41.37	14.37	55.84
พ.ศ.2512	47.58	15.69	63.54
พ.ศ.2513	50.54	18.85	69.39
พ.ศ.2514	49.64	21.31	70.95

(รวบรวมโดย ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากร ใน เขียน ธีระวิทย์ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (สิ้นสุด พ.ศ.2517). หน้า 170.)

5. พ่อค้าญี่ปุ่นมีความชำนาญในเรื่องการตลาด บริษัทค้าสารพัดของญี่ปุ่น* ในไทยซึ่งจัดการเรื่องการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ มีการวิจัยตลาดในไทยเป็นอย่างดี ทราบรสนิยมของคนไทย และความต้องการเกี่ยวกับสินค้าชนิดต่าง ๆ โดยที่มิได้เป็นเหตุให้แก่นคนไทยในการสอดส่องตลาดในญี่ปุ่นให้แก่คนไทย ดังที่ได้สอดส่องสังคมไทยให้แก่ญี่ปุ่น รวมทั้งพ่อค้าญี่ปุ่นยังรวมตัวกันได้ดี จึงมีอำนาจการต่อรองสูง แต่พ่อค้าไทยแย่งกันซื้อแย่งกันขาย จึงขาดอำนาจต่อรอง เป็นเหตุให้ไทยต้องซื้อสินค้าญี่ปุ่นในราคาแพงกว่าที่ควรจะได้ และขายของให้ญี่ปุ่นในราคาถูกกว่าที่ควร

6. ญี่ปุ่นมีมาตรการควบคุมสินค้าเข้า หลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงใหม่ ๆ ญี่ปุ่นกำหนดโควตาสินค้าเข้าหลายชนิด รัฐบาลค่อย ๆ ผ่อนคลายไปทีละเล็กละน้อย ในเดือนเมษายน พ.ศ.2505 สินค้าที่ถูกจำกัดอัตราการส่งเข้ามี 492 ชนิด ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ.2515 เป็นต้นมา ยังมีเหลืออีก 162 รายการที่ถูกจำกัดโควตาในการส่งเข้าประเทศ ในจำนวนนี้มี 33 รายการที่มีโควตาให้นำเข้าได้ไม่เกิน 3% ของความต้องการในญี่ปุ่น สินค้า

*บริษัทค้าสารพัดของญี่ปุ่น เป็นธุรกิจที่ค้าทุกอย่างตั้งแต่วัตถุดิบจนถึงสำเร็จรูป ค้าปลีกและค้าส่ง ค้าในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งการส่งสินค้าเข้าและสินค้าออก

เหล่านั้น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จำพวกเนื้อสัตว์บางชนิด ปลาบางชนิด ปลาหมึก สินค้าหนึ่งบางชนิด ถั่วลิสง สับปะรดกระป๋อง แป้งมันสำปะหลัง ที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ตามแถลงการณ์เกี่ยวกับนโยบายการค้าของรัฐบาลที่ประกาศเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2515 สินค้าที่มีโควตาดำเนินเข้าต่ำกว่า 7% อาจจะขยายเป็น 7% ของความต้องการภายในประเทศ อันเนื่องจากการประท้วงจากประเทศต่าง ๆ และสหรัฐอเมริกาด้วย นอกจากนี้ กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานรัฐบาลหลายสาขา รวมทั้งสมาคมผู้ผลิตสินค้าแต่ละชนิด ยังช่วยกดดันกรองสินค้าที่จะเข้ามาสู่ตลาดภายในของญี่ปุ่นอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้สินค้าญี่ปุ่นมีคุณภาพได้มาตรฐานและราคาพอสมควร อีกทั้งยังไม่ให้กระทบกระเทือนถึงผู้ผลิตภายในของญี่ปุ่นอีกด้วย มาตรการเหล่านี้ไทยไม่ได้ใช้ ญี่ปุ่นสามารถส่งสินค้าเข้ามาไทยได้อย่างเสรี แต่สินค้าไทยถูกจำกัดโควตาในการส่งเข้าไปญี่ปุ่น

7. ไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา รัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบฉบับของญี่ปุ่น จึงต้องสั่งสินค้าประเภททุนเข้ามามาก และญี่ปุ่นก็ขายให้ไทยในราคาต่ำกว่าประเทศอื่น ๆ

ในเรื่องปัญหาการเสียเปรียบดุลการค้านี้ ทางรัฐบาลไทย ได้พยายามแก้ปัญหา โดยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างไทยกับญี่ปุ่นว่าด้วยการค้า (Thailand-Japan Joint Committee on Trade) การประชุมครั้งแรกของคณะกรรมการนี้ได้มีขึ้นที่กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 7-8 และ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2511⁶¹ ปีต่อมาได้ประชุมกันที่โตเกียว และผลัดกันประชุมแห่งละปีสลับเปลี่ยนกันไป การประชุมเรื่องการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมี 3 ระดับ คือ ระดับรัฐมนตรี ระดับเจ้าหน้าที่กระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการค้าต่างประเทศ และระดับเอกชน

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ พณ.0301.1.13.1/1 (ปีที่ 1 ในจำนวน 2 ปี) เอกสารกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ เรื่อง การประชุมคณะกรรมการร่วมไทย-ญี่ปุ่น ครั้งที่ 11 (พ.ศ. 2511)

ปัญหาการขาดดุลการค้านี้เป็นปัญหาใหญ่ และเรื้อรังมาตลอด ลักษณะการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น คือ ไทยพึ่งพิงสินค้าเข้าจากญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก แต่ขณะเดียวกันสินค้าออกของไทยส่งไปญี่ปุ่นได้ในปริมาณที่น้อยกว่ามาก การขาดดุลจึงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อพิจารณาประกอบกับการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย ในช่วงเดียวกันนี้แล้วด้วย จะพบว่าเกิดเป็นลักษณะของการครอบงำทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในประเทศไทย ซึ่งเริ่มปรากฏเด่นชัดในช่วงต้นทศวรรษ 1970 (พ.ศ.2513) เป็นต้นมา ซึ่งไม่เฉพาะแต่ในประเทศไทยเท่านั้น ที่เกิดลักษณะของการครอบงำทางเศรษฐกิจแบบนี้ ประเทศในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกับไทยด้วย ซึ่งปัญหาการเสียเปรียบทางด้านการค้าและการลงทุนนี้ ก็ไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นเลย จากอิทธิพลของการครอบงำทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นนั่นเอง ที่ได้ก่อให้เกิด ความไม่พอใจขึ้นในประเทศไทย และประเทศอื่น ๆ ด้วย ในประเทศไทยนั้น ท่าทีการต่อต้านญี่ปุ่นเริ่มขึ้นโดยการนำของนิสิตนักศึกษา และขยายไปสู่ประชาชนด้วย

การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในประเทศไทย

การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในประเทศไทยนั้น เริ่มขึ้นครั้งแรกโดยนิสิตกลุ่มหนึ่งในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้จัดตั้ง "ชมรมต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น" ขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2514⁶² ชมรมนี้ได้จัดพิมพ์ใบปลิวเรียกร้องให้ประชาชนเลิกซื้อสินค้าญี่ปุ่น และได้จัดให้มีการอภิปรายทั่วไปเกี่ยวกับปัญหาของเศรษฐกิจไทยด้วย ต่อมาการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นนี้ก็ ได้ขยายตัวออกไป โดยมีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นแกนกลาง และดำเนินงานอย่างจริงจังในปี พ.ศ.2515 ในช่วงนี้ได้มีข้อเขียนและบทความในเชิงวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของญี่ปุ่นในประเทศไทยออกมามากมาย ความสนใจเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาและความต้องการที่จะหาแนวทางแก้ไขปัญหาก็ขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงนี้ เป็นที่ปรากฏว่ามีสิ่งตีพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นออกมาในช่วงปี พ.ศ.2513-2519 เป็นจำนวนถึง 310 รายการ⁶³ โดย

⁶²ทวี ธีระวงศ์เสรี, สัมพันธ์ทางทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น, หน้า 218.

⁶³ดูรายละเอียดใน Banyat Surakanvit, "Japanese Studies in Thailand" in Japan Foundation's Newsletter, October 1982.

เฉพาะอย่างยิ่งข้อเขียนในวารสาร "สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับภัยเหลือ" ซึ่งตีพิมพ์ในเดือนเมษายนพ.ศ.2515 และต่อมาก็มีภัยเหลือฉบับที่ 2 และ 3 ออกมาอีก ในปี 2517 และ 2518 ตามลำดับ

การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น โดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้กระทำอย่างจริงจัง เลขานุการศูนย์กลางนิสิตฯขณะนั้นคือ นายธีรยุทธ บุญมี นิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์กลางนิสิตฯได้มีการจัดตั้ง "ศูนย์รณรงค์เพื่อเศรษฐกิจของชาติ" และจัดตั้ง "แผนกวิจัยญี่ปุ่น"⁶⁴ ขึ้นเป็นพิเศษ ทำหน้าที่ศึกษาข้อเท็จจริงทั่วไป เกี่ยวกับลักษณะและแนวโน้มของการลงทุนของนักธุรกิจญี่ปุ่นในไทย ลักษณะของการดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการส่งสินค้าเข้า-ออกของบริษัทญี่ปุ่นในไทย ลักษณะของการดำเนินธุรกิจในประเทศของชนชาติญี่ปุ่น เป็นต้น

นอกจากนี้ศูนย์รณรงค์เพื่อเศรษฐกิจของชาติ ก็ยังได้ทำการรณรงค์ให้ใช้สินค้าไทย ทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค การรณรงค์ให้ใช้ผ้าดิบของไทย⁶⁵ แต่งานที่สำคัญของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้รณรงค์ก็คือ "สัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น" ซึ่งได้จัดให้มีขึ้นระหว่างวันที่ 20-30 พฤศจิกายน พ.ศ.2515⁶⁶ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชักชวนนิสิตนักศึกษา และประชาชนให้ลุกขึ้นต่อต้านอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นด้วยการร่วมใจกันไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น พร้อมทั้งจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ภายในและนอกมหาวิทยาลัย เพื่อให้ความรู้และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมทางธุรกิจของญี่ปุ่นในไทย รวมทั้งเพื่อกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นด้วย สมาชิกของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยซึ่งร่วมกันจัดงานในครั้งนี้ ประกอบด้วยมหาวิทยาลัยทั้ง 8 แห่ง และวิทยาลัยวิชาการศึกษาทั้ง 8 แห่ง และชมรมคูนิยมใช้ของไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร

⁶⁴ กองจดหมายเหตุนานาชาติ. ก/บ7/2515/17 ประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ พ.ศ.2515 เรื่องนิสิตและนักศึกษา : การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นและการส่งเสริมให้ใช้สินค้าไทย (12 พ.ค.-24 ธ.ค. 2515) (เดลินิวส์ 24 มิ.ย.2515)

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน. (สยามรัฐ 12 ก.ค. 2515)

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน. (ชาวไทย 7 พ.ย. 2515)

ในการจัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นขึ้นนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ได้รับการสนับสนุนจากหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ มีการเสนอข่าวอย่างต่อเนื่อง และข้อเขียนของคอลัมน์นิสต์หลาย ๆ คนได้แสดงความเห็นด้วย และได้พยายามชักชวนให้คนไทยร่วมกันส่งเสริมแนวคิดนี้ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ เช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช⁶⁷ เสฐียร พันธงชัย⁶⁸ เป็นต้น ซึ่งล้วนชมเชยและให้การสนับสนุนในการกระทำครั้งนี้ ในช่วงนี้รัฐบาลเองก็ไม่กล้ากระทำการรุนแรง เพราะกระแสการต่อต้านขณะนั้นค่อนข้างมาก จึงเพียงแต่กล่าวเตือนนักศึกษาไม่ให้กระทำการรุนแรง ที่จะ เป็นผลกระทบกระเทือนต่อสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ

นอกจากทางศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยจะได้จัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นขึ้นแล้ว กิจกรรมอื่น ๆ ที่ได้กระทำในช่วงเดียวกันนี้คือ

1. ออกแถลงการณ์ขอความร่วมมือจากพ่อค้าไทยให้ช่วยแก้ไขดุลการค้าที่เสียเปรียบ
2. ในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 ได้ยื่นสาส์นประท้วงญี่ปุ่นที่สถานทูตญี่ปุ่น โดยมีหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีทานากะของญี่ปุ่น⁶⁹
3. ทำหนังสือไปยังสถาบันการศึกษาชั้นสูงในประเทศเพื่อนบ้าน ชักชวนให้จัดสัปดาห์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในประเทศของตน
4. จัดรายการอภิปรายปัญหาญี่ปุ่นให้นิสิต นักศึกษา เข้าฟังในวันที่ 15 พฤศจิกายน ในหัวข้อเรื่องโฉมหน้าใหม่ของญี่ปุ่น และวันที่ 23 พฤศจิกายน ในหัวข้อเรื่องบทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทย
5. จัดทำใบปลิวแจ้งรายชื้อสินค้าที่ทำในไทยแต่ติดป้ายว่าทำในต่างประเทศ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

⁶⁷ กองจดหมายเหตุนานาชาติ. ก/ป7/2515/17 ประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ พ.ศ. 2515 เรื่องนิสิตและนักศึกษา : การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นและการส่งเสริมให้ใช้สินค้าไทย (12 พ.ค.-24 ธ.ค. 2515) (สยามรัฐ 10, 14, 23 พ.ย. 2515)

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน. (ชาวไทย 23 พ.ย. 2515)

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน. (ชาวไทย 7 พ.ย. 2515)

6. จัดทำโปสเตอร์และใบปลิวชักชวนไม่ให้คนไทยซื้อสินค้าญี่ปุ่น โดยได้ทำการปิดโปสเตอร์ตามหน้าสถานประกอบการค้าของชาวญี่ปุ่นหลายแห่ง โดยเฉพาะที่ห้างสรรพสินค้าราชดำริอาเขต⁷⁰ รวมทั้งส่งโปสเตอร์สับดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นไปให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด

7. ผู้แทนศูนย์นิสิตนักศึกษาฯ ได้เขียนข้อเสนอ 10 ประการ ต่อจอมพลถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะปฏิวัติ* ในวันที่ 20 พฤศจิกายน ซึ่งเป็นวันเริ่มสับดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น ข้อเสนอ 10 ประการ มีข้อความดังนี้

1. ขอให้คณะปฏิวัติเร่งออกกฎหมายควบคุมแรงงานในไทย เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวต่างประเทศเข้ามาแย่งอาชีพที่ใช้แรงงานของคนไทย
2. ขอให้เร่งออกกฎหมายควบคุมการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว และหาทางส่งเสริมหรือสงวนอาชีพที่คนไทยสามารถทำได้มาตรฐานดีพอแล้ว เช่น สถาปนิก วิศวกร ฯลฯ

⁷⁰กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/ป7/2515/17 (สยามรัฐ 13 พ.ย. 2515)

*ภายหลังจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ถึงแก่อสัญกรรมในปลายปี 2506 จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา หลังจากนั้นแล้วสถานการณ์ภายในประเทศหลาย ๆ อย่าง ทำให้จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ลงมือทำการ "ปฏิวัติ" รัฐบาลของตนเองในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ล้มล้างรัฐธรรมนูญและรัฐสภา จอมพลถนอมดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไปพร้อมทั้งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด จอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและอธิบดีกรมตำรวจ และพ.อ.ณรงค์ กิตติขจร บุตรชายของจอมพลถนอมเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด การปกครองของไทยสมัยนั้นเรียกกันโดยทั่วไปว่า ระบบถนอม-ประภาส-ณรงค์ (โปรดศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน เสน่ห์ จามริก, "การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม", ใน คลื่นแห่งทศวรรษ, บัณฑิต ธรรมดริรัตน์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เอ็ดสันเพรสโปกส์, 2526) หน้า 20-48)

3. นิสิตนักศึกษาที่มีความเห็นว่าห้างสรรพสินค้าของชาวต่างประเทศไม่มีความจำเป็นสำหรับเศรษฐกิจไทย จึงขอเสนอให้คณะปฏิบัติห้ามการจัดตั้งหรือขยายสาขาขึ้นอีกสำหรับสรรพสินค้าที่มีอยู่เดิม ให้هامาตรการควบคุมให้มีสินค้าไทยจำหน่ายไม่น้อยกว่า 40-50 เปอร์เซ็นต์ และมีสินค้าของประเทศที่มาลงทุนไม่เกิน 20 เปอร์เซ็นต์ และขอให้คณะปฏิบัติพิจารณาความเหมาะสมในการออกกฎหมายห้ามคนต่างชาติทำการค้าปลีก
4. ขอให้คณะปฏิบัติพิจารณาถึงความเหมาะสมในการควบคุมและงดการส่งสินค้าต่างประเทศที่ไม่จำเป็นต่อการครองชีพและการลงทุน
5. ขอให้คณะปฏิบัติพิจารณา แก้ไขปรับปรุงกฎหมายการลงทุนของชาวต่างประเทศให้รัดกุมยิ่งขึ้น เพื่ออุดช่องโหว่ต่าง ๆ ที่มีอยู่มากในขณะนี้
6. หน่วยงานของรัฐบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศในด้านคนเข้าเมืองส่งสินค้าเข้าและการเก็บภาษีอากรมักมีข้อบกพร่องต่าง ๆ อยู่มาก ศูนย์ฯ จึงขอให้คณะปฏิบัติได้ใช้มาตรการที่เคร่งครัดในการตรวจตราและควบคุมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
7. ขอให้คณะปฏิบัติพิจารณาต่อรองกับต่างประเทศในระบบการส่งสินค้าออกให้เสมอภาคกัน เพราะไทยต้องเสียเปรียบด้านการขนส่งและการประกันภัยเป็นเงินบิลและหลายพันล้านบาท
8. ขอให้คณะปฏิบัติตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่ศึกษาและวิจัยของชาวต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนในประเทศ จัดตั้งหน่วยงานติดตามและควบคุมชาวต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนอย่างใกล้ชิด
9. ขอให้คณะปฏิบัติได้ตั้งมาตรการควบคุมโทรทัศน์ให้เข้มงวด รายการภาพยนตร์ญี่ปุ่นบางเรื่องแสดงท่าทีบิดเบือนศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย และได้ออกอากาศในเวลาที่ผู้ชมมาก เช่น 18.00-20.00 น.
10. นิสิตนักศึกษาขอเสนอให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ในคณะปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนในการส่งเสริมการใช้สินค้าไทยอย่างจริงจัง รวมทั้งหน่วยราชการต่าง ๆ

สำหรับปฏิกริยาจากทางรัฐบาลนั้น จอมพลถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะปฏิบัติได้ให้สัมภาษณ์ในโอกาสต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนิตินักศึกษา ว่าการแสดงออกซึ่งความรักชาติ

ควรให้การสนับสนุน แต่กล่าวเตือนว่าอย่าทำรุนแรง การกระทำของนิสิตนักศึกษาอาจมีผลช่วยให้ไทยมีอำนาจต่อรองดีขึ้น แต่ก็อาจกระทบกระเทือนถึงการลงทุนของญี่ปุ่นในไทย ส่วนสื่อมวลชนที่เป็นวิทยุและโทรทัศน์ และกรมประชาสัมพันธ์ ไม่ให้ความร่วมมือกับนิสิตเลย โดยไม่เสนอข่าวความเคลื่อนไหวของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ หรือบางทีจำเป็นก็เสนอข่าวเพียงสั้นตามข่าว⁷¹ สภาคณะปฎิวัติได้มีคำสั่งไปยังมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ห้ามนิสิตนักศึกษากระทำการอันรุนแรง และยังห้ามสถานวิทยุ โทรทัศน์ให้เวลาในการโฆษณาต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นด้วย

อนึ่ง จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาที่นิสิตนักศึกษารณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นนี้เป็นช่วงเดียวกับที่นิสิตนักศึกษาและประชาชนไม่พอใจต่อภาวะการเมืองการปกครองแบบเผด็จการทหารของรัฐบาลสมัยนั้น การประท้วงต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นจึงเป็นเข้าของการโจมตีไปพร้อมกับรัฐบาลเผด็จการขณะนั้นด้วย

ส่วนท่าทีของทางรัฐบาลญี่ปุ่นนั้นก็ได้แสดงความวิตกกังวลต่อเหตุการณ์ครั้งนี้ โดยแรงกดดันของไทยทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นได้เปลี่ยนท่าทีหลายอย่าง รัฐบาลของนายคาคุเออิ ทานากะ (Mr. Tanaka Kasuei) ได้สนใจเรื่องนี้มาก มีการเรียกประชุมผู้เกี่ยวข้องเพื่อหาทางรักษาสถานภาพทางการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นให้คงอยู่ต่อไป โดยในช่วงสัปดาห์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นทางญี่ปุ่นได้จัดส่งคณะผู้แทนเรียกว่า "กันไซ เกคิโก" รวม 19 คน มายังฟิลิปปินส์ ฮังกง ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย เพื่อพิสูจน์หาข้อเท็จจริง โดยทางคณะได้ยอมรับว่าญี่ปุ่นได้กระทำการอันเป็นผลเสียหายต่อประเทศไทยหลายประการคือ⁷²

1. ความประหลาดของนักธุรกิจญี่ปุ่นในไทยบางคนเสียหายใช้ไม่ได้
2. คนญี่ปุ่นเข้ามาวุ่นวายในการค้าปลีกในไทยมากเกินไป ซึ่งน่าจะสงวนไว้ให้

คนไทย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2515/17 (สยามรัฐ 19 พ.ย. 2515, เดลินิวส์ 22 พ.ย. 2515).

⁷² เรื่องเดียวกัน, (เดลินิวส์ 11 ธ.ค. 2515).

3. การร่วมทุนของคนญี่ปุ่นในไทย คนญี่ปุ่นมักจะมีส่วนในผลประโยชน์จากการร่วมทุนมากเกินไป (พบว่าได้ประโยชน์จากการร่วมทุนถึง 74% ในปี 2510 และ 68% ในปี 2512)

4. ญี่ปุ่นพยายามขายอะไรมากเกินไป แม้สิ่งที่คนไทยไม่จำเป็นก็พยายาม

5. นักธุรกิจญี่ปุ่นให้โอกาสคนไทยร่วมปฏิบัติงานในระดับบริหารของธุรกิจน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย

6. ญี่ปุ่นได้ใช้จุดอ่อนของไทยให้เป็นประโยชน์เข้าสอดแทรกเมื่อมีอิทธิพลในการครอบงำเศรษฐกิจของไทยมากเกินไป

7. ญี่ปุ่นไม่พยายามดำเนินการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนในประเทศที่ตนเข้าไปลงทุนค้าขายด้วย

จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นไม่เพียงแต่กระตือรือร้นที่จะปรับตัวเอง เพื่อป้องกันการแผ่ขยายการต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น แต่ได้จัดคณะผู้แทนเพื่อพิสูจน์หาข้อมูลในประเทศต่าง ๆ ที่มีที่คาดว่าจะมีการต่อต้านเช่นในไทยขึ้นด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำหรับกระแสการต่อต้านญี่ปุ่นนี้ได้ลดลงเนื่องจากเกิดเหตุการณ์ฉีตนักศึกษาและประชาชนลุกขึ้นขับไล่รัฐบาลเผด็จการทหาร ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516* และหลังจากที่เหตุการณ์สงบลง กระแสการต่อต้านญี่ปุ่นก็เกิดขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง คือเมื่อนายกรัฐมนตรีธานาคะของญี่ปุ่นมาเยือนไทย ในวันที่ 9 มกราคม 2517 ซึ่งนิสิตนักศึกษาได้ต้อนรับด้วยการประท้วงใหญ่ที่สนามบินโดยการถือโปสเตอร์ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาญี่ปุ่น มีข้อความญี่ปุ่นเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ และมีการประท้วงที่บริเวณโรงแรมเอราวัณ สีแยกราชประสงค์ ซึ่งเป็นที่พำนักของนายธานาคะด้วย ต่อจากนั้นก็ได้ย้ายที่ชุมนุมไปที่ศูนย์การกีฬาญี่ปุ่นถนนราชดำริ⁷⁴ นับว่าการประท้วงต่อนายธานาคะครั้งนี้เป็นเหตุการณ์ที่แสดงว่านักศึกษายังคงมีท่าทีต่อต้านญี่ปุ่น เพราะจากการประท้วงครั้งนี้มีจำนวนนิสิตนักศึกษามาชุมนุม

* เหตุการณ์ 14 ตุลา เกิดขึ้นโดยมีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นแกนนำ ความไม่พอใจของนิสิตนักศึกษาต่อรัฐบาลคณะปฏิวัติสะสมมาตั้งแต่เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ทำการปฏิวัติล้มล้างรัฐธรรมนูญ ในพ.ศ. 2514 สภาพอำนาจทางการเมืองของประเทศตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มถนอม-ประภาส-ณรงค์ ประกอบกับความกดดันจากสภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ฯลฯ เหตุการณ์เหล่านี้ได้สร้างความไม่พอใจต่อนิสิตนักศึกษา ซึ่งช่วงเวลานั้นเริ่มมีบทบาทและหันมาสนใจในปัญหาของบ้านเมืองมากขึ้น เช่น เหตุการณ์ครอบงำทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทยที่นิสิตนักศึกษาได้ร่วมกันรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นและอีกหลาย ๆ เหตุการณ์ที่เป็นแรงกดดันและก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนิสิตนักศึกษากับรัฐบาลคณะปฏิวัติ จนก่อให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา ในที่สุด (โปรดศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน คณิงนิตย์ ตั้งใจตรง. "ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 : ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) และ คลื่นแห่งศวรรย, บัณฑิต ธรรมศิริรัตน์, บรรณาธิการ (รวมบทความทัศนะของนักวิชาการ นักการเมือง และนักเขียนร่วมสมัยเนื่องในวาระครบรอบสิบปีสิบสี่ตุลา)

⁷⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/บ3/2517/8 เอกสารประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ พ.ศ. 2517 เรื่องนายคาคุเออิ ธานาคะ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นเยือนไทย (สยามรัฐ 10 ม.ค. 2517)

มากเป็นพิเศษ รวมทั้งได้เผาหุ่นลินคอล์นสำคัญ ๆ ของญี่ปุ่นหน้าศูนย์การค้าญี่ปุ่นด้วย นายทานากะ นั้นไม่มีปฏิกิริยาใดๆ เพียงแต่ให้สัมภาษณ์ว่าการกระทำของนิสิตนักศึกษา ทำให้ญี่ปุ่นได้ทราบถึงความไม่พอใจของนิสิตนักศึกษาที่เป็นเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญสำหรับอนาคตของชาติ และกล่าวยืนยันว่าญี่ปุ่นและประชาชนชาวญี่ปุ่นจะให้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะส่งเสริมมิตรภาพระหว่างไทยและญี่ปุ่นต่อไป⁷⁵

จากเหตุการณ์ต่อต้านญี่ปุ่นในครั้งนี้ ได้ทำให้ญี่ปุ่นทราบถึงภาวะความไม่พอใจของนิสิตนักศึกษาเจ้าของประเทศต่อการครอบงำทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นพยายามปรับปรุงภาพลักษณ์ของตนเองใหม่ ทั้งนี้โดยการเพิ่มความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ มากขึ้น

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นตั้งแต่เริ่มเปิดสัมพันธ์ทางการค้าเป็นต้นมาจนถึงต้นปี พ.ศ. 2517 นั้น อยู่ในรูปแบบเศรษฐกิจการค้าเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ ญี่ปุ่นเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทยมาตลอด และไทยก็เป็นฝ่ายเสียเปรียบดุลการค้ากับญี่ปุ่นมาตลอดเช่นกัน ในด้านการลงทุน ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เข้ามาลงทุนในไทยสูงสุดในบรรดาบริษัทต่างชาติเหตุผลสำคัญเพราะไทยมีนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมโดยเปิดรับการลงทุนจากต่างชาติ จึงมีผลทำให้บริษัทญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนในไทย เป็นจำนวนมากเป็นการวางรากฐานอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทย จากการทำญี่ปุ่นเป็นผู้มีบทบาทสูงในเศรษฐกิจของไทย และไทยต้องเสียดุลการค้ากับญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นทุกปีเอง จึงก่อความไม่พอใจขึ้นทั่วไปในหมู่นิสิตนักศึกษา ซึ่งชุมนุมกันต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นไม่ได้มีเฉพาะแต่ในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคนี้อีกด้วย เหตุการณ์นี้เองทำให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงภาพลักษณ์ของตนเองที่เสื่อมถอยลงอย่างมาก และได้พยายามปรับปรุงภาพลักษณ์ของตนเองวิธีการหนึ่งที่สำคัญก็คือ การใช้นโยบายให้ความช่วยเหลือโดยการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น เป็นการปรับเปลี่ยนแนวนโยบายใหม่ของญี่ปุ่นเพื่อลดกระแสต่อต้านและลงไว้ซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการค้าของตนเองต่อไป

* จากรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ระบุว่าการประท้วงนายทานากะที่หน้าโรงแรมเอราวัณนิสิตนักศึกษาและนักเรียนประมาณหนึ่งหมื่นคน : สยามรัฐ 10 ม.ค. 2517.

⁷⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/บ3/2517/8 เอกสารประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ พ.ศ. 2517 เรื่องนายคาซุเออิ ทานากะ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นเยือนไทย (ชาวไทย 12 ม.ค. 2517)